

FÖRSVARSHÖGSKOLAN

KrV C:3 "Krigsvetenskap, C-uppsats"

<i>Författare</i> Major Kjell Aldenbro, Amf 1		<i>Kurs</i> ChP 03-05
<i>FHS handledare</i> Ph. Dr. Fredrik Bynander och Öv. Jan Mörtberg		<i>Tfn</i> 08-553 425 00
<i>Uppdragsgivare</i> FHS, Institutionen för Säkerhet och Strategi	<i>Beteckning</i> 19 100:2030	<i>Kontaktman</i>
<u>Barentssamarbetet en framgångsfaktor?</u> En strategisk områdesanalys av Barentsregionen ur ett norskt säkerhetspolitiskt perspektiv efter Sovjetunionens fall		

Sammandrag:

Uppsatsen presenterar och analyserar hur Barentsregionen har utvecklats efter Sovjetunionens fall, från början av 1990-talet till början på 2000-talet, och då explicit ur ett norskt säkerhetspolitiskt perspektiv.

Den har som utgångspunkt, för att analysera förhållandena i regionen, valt att studera hur det formaliserade Barentssamarbetet med sin unika konstruktion har utvecklats och hur det har påverkat relationerna mellan Norge och Ryssland. I undersökningen utnyttjas i första hand det teoretiska perspektivet liberalism, för att fördjupa förståelsen för hur Barentssamarbetet kan ses som en framgångsfaktor för den ökade stabiliteten i regionen.

Analysen visar att den traditionella geopolitiska kontexten om regionens marginalisering på grund av den drastiska minskningen av tidigare så påtagliga yttre hot, inte kan stå som ensam förklaring till regionens utveckling. En annan påverkande faktor är sannolikt den framgångsrika formaliseringen av Barentssamarbetet i *Barents Euro-Arctic Region (BEAR)*, från början på 1990-talet och deras utveckling fram till idag, som har ökat interaktionen mellan regionens befolkningar på alla nivåer och som med ett brett deltagande har ökat förståelsen för de globala problemen och behovet av att överbrygga välfärdsgapet mellan väst och öst.

Bilaga-1-Abstract

Nyckelord: Barentsregionen, BEAR, BEAC, Northern Dimension, Norge och Ryssland

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	3
1.1	Bakgrund	3
1.2	Disposition	4
1.3	Problemformulering och frågeställningar	4
1.4	Forskningsanknytning, teori och metod.....	6
1.4.1	Forskningsanknytning	6
1.4.2	Teori	6
1.4.3	Metod	9
1.5	Avgränsningar	10
1.6	Det empiriska materialet	11
1.7	Centrala begrepp	11
2.	Bakgrundsbeskrivning.....	12
2.1	Barentsregionens utveckling fram till och med 1990.....	12
2.2	Gränsdragningsproblematiken	13
2.3	Svalbardsproblematiken	14
2.4	De norsk-sovjetiska relationerna	15
2.5	Sammanfattande slutsatser för perioden innan 1990.....	18
3.	Undersökning	20
3.1	Strategisk områdesanalys i början på 1990-talet.....	20
3.1.1	Händelser i slutet av Sovjetunionens era.....	20
3.1.2	Hur Barentssamarbetet initierades	21
3.1.3	Norges inledande syn på Barentssamarbetet.....	22
3.1.4	Ryssland inledande syn på Barentssamarbetet.....	24
3.1.5	Barentssamarbetets första deklARATIONER och utveckling.....	26
3.1.6	De norsk-ryska relationerna i början på 1990-talet.....	28
3.1.7	Sammanfattande slutsatser i början på 1990-talet.....	30
3.2	Strategisk områdesanalys i början på 2000-talet.....	31
3.2.1	Påverkande händelser i slutet på 1990-talet	31
3.2.2	Barentssamarbetet fortsatta utveckling	33
3.2.3	Norges syn på Barentssamarbetet	35
3.2.4	Rysslands syn på Barentssamarbetet.....	36
3.2.5	De norsk-ryska relationerna i början på 2000-talet.....	38
3.2.6	Norge och Ryssland gemensamma samarbetsdeklaration	44
3.2.7	Sammanfattande slutsatser för perioden i början på 2000-talet	46
4.	Diskussion	48
4.1	Inledande koppling till problemformuleringen	48
4.2	Norges och Rysslands uppfattning om BEAR i början på 1990-talet.....	48
4.3	Norges och Rysslands uppfattning om BEAR i början på 2000-talet.....	50
4.4	Skillnaderna mellan perioderna.....	51
4.5	Hur kan Barentssamarbetet ses som en framgångsfaktor.....	53
4.6	Avslutande slutsatser med återkoppling till mina frågeställningar	55
4.7	Avslutande ord	56
5.	Litteratur och källor.....	57

Bilaga 1 - Abstract

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Den geopolitiska betydelsen av Barentsregionen har förändrats högst påtagligt de senaste tjugo åren. På 1980 talet, under det sista decenniet av det kalla kriget, kom området successivt att få ett ökat globalt säkerhetspolitiskt intresse för supermakterna. Sovjetunionens ökade marina ambitioner och betydelsen av Kola och Murmansk för deras strategiska kärnvapen innebar i sin tur ett ökat intresse från USA att kunna kontrollera främst den sovjetiska ishavsmarinen. Utvecklingen medförde ett känsligt säkerhetspolitiskt läge för området och kanske främst för Norge som blev klämd mellan globala intressen och hade reella hot i sitt omedelbara närområde.

Efter Sovjetunionens fall har området globalt sett marginaliserats i debatten och frågorna har mer kommit att handla om ekonomiska möjligheter och miljöhotande aspekter än om direkt säkerhetspolitik. Trots det har sannolikt inte områdets utrikespolitiska betydelse för Ryssland reellt sett minskat men det är andra områden och regioner som har hamnat i fokus på såväl den ryska som den globala säkerhetsagendan.

Norge har som en liten stat befolkningsmässigt men med framförallt ett stort sjöterritorium haft en nyckelroll i Barentsregionen alltsedan unionsupplösningen från Sverige 1905. Vilket vidare förstärktes i och med uppgörelsen vid Versaillesfreden och efterföljande multilaterala regim *The Svalbard Treaty* 1920 i Paris då Norge fick suveränitet att ansvara för det demilitariserade Svalbard. Efter det andra världskriget försökte Sovjetunionen att förmå Norge till eftergifter i området men Norge stod efter viss osäkerhet emot och svarade sedermera med att bli medlem i Nato (april 1949). På 1950-talet försökte Sovjetunionen påverka Norge att fjärma sig från Nato och med bland annat krav på att Norge inte skulle acceptera Nato-trupp i landet. All sedan dess har Sovjetunionen och sedermera Ryssland ständigt försökt påverka Norge till bilaterala lösningar samtidigt som Norge har hävdats och sökt mer multilaterala överenskommelser i regionen.

En fortfarande olöst konflikt mellan länderna är gränsdragningarna mellan deras ekonomiska zoner i regionen som, sedan *UNCLOS*¹ (1982) stadfäste principerna för internationella gränsdragningar till havs, varit en återkommande fråga i deras utrikespolitiska relationer.

En grund för intresset för regionen är hur olika transnationella överenskommelser, allt från 1920 års *Svalbard Treaty* regim till 1990-talets utvecklade Barentssamarbete i *Barents Euro-Arctic Region, BEAR*², som bedrivs såväl på central som på lokal nivå inom en mängd olika områden och med ett brett internationellt deltagande, kan ha påverkat det säkerhetspolitiska läget i regionen.

¹ UNCLOS: *United Nations Convention of The Law of The Seas*, 1982, även kallad FN:s 3:e havsrättskonvention.

² BEAR *Barents Euro Arctic Region* som innefattar Barentsrådet *Barents Euro Arctic Council (BEAC)* och det regionala rådet *Barents Euro Arctic Regional Council (BEARC)* samt ett antal andra kommittéer och arbetsgrupper. Samarbetet inleddes på norskt initiativ i januari 1993 i Kirkenes och har bland annat haft nio möten med ländernas utrikesministrar fram till 2003.

Dessutom finns det i området (främst mellan Ryssland och Norge) en stark historisk tradition för gränslöst samarbete mellan lokalbefolkningen som under Sovjetunionens 70-åriga era tvingades till begränsningar.

Vidare är regionen utöver sitt karga klimat, stora ytor, begränsade befolkningsantal och goda exploateringsmöjligheter i flera andra stycken unik. För det första genom ett påtagligt asymmetriskt förhållande mellan stor och liten stat som dessutom kan anses ha skiftat över tiden. För det andra genom sin bakgrund med det kalla krigets säkerhetspolitiska fokus i regionen och som innebar en ständig tvekamp mellan Nato och Warszawapakten. Slutligen och som uppsatsen tar avstamp ifrån är regionen unik med 1990-talets Barentssamarbete som ett forum för ett mer gränslöst samarbete mellan stater till ömsesidig nytta för välfärds- och säkerhetsbyggande utveckling.

1.2 Disposition

Uppsatsens består av fyra olika delar, inledning, bakgrund, undersökning och diskussion. Den första delen syftar till att ge en bakgrund och förståelse för vilken problemformulering som skall undersökas och vilka frågor som skall besvaras. Vidare med vilken forskningsanknytning och teoretiskt perspektiv jag närmast mig frågeställningarna samt vilken metod som avses användas. Dessutom kommer såväl uppsatsens avgränsningar som det empiriska materialet och de för uppsatsen centrala begreppen att beskrivas och diskuteras.

Uppsatsens andra del består av en förhållandevis fyllig bakgrundsbeskrivning av utvecklingen i regionen under det kalla kriget och fram till Sovjetunionens fall i syfte att ge en bredare bild och en bättre förståelse för relationerna i regionen.

Den tredje delen, själva undersökningen av det empiriska materialet, genomförs med en strategisk områdesanalys i början av 1990-talet och 2000-talet för att belysa Norges och Rysslands syn på det formaliserade Barentssamarbetet i regionen. Efter respektive avsnitt kommer mina sammanfattande slutsatser att redovisas i syfte att belysa hur relationerna mellan Norge och Ryssland har utvecklats under respektive tidsperiod.

Den fjärde delen, som är det huvudsakliga analysavsnittet i uppsatsen, kommer inledningsvis att göra en återkoppling till min problemformulering för att därefter påvisa skillnaderna mellan Norges och Rysslands syn på samarbetet i *BEAR* under de olika perioderna. Vidare kommer skillnaderna mellan perioderna att beskrivas och ligga till grund för mina slutsatser om hur Barentssamarbetet kan ses som en framgångsfaktor. Därefter kommer jag att presentera mina avslutande slutsatser med koppling mot uppsatsens frågeställningar och slutligen, under rubriken avslutande ord, kommer jag att göra en koppling mot nutid inför framtida utmaningar.

1.3 Problemformulering och frågeställningar

I inledning framställdes att den geopolitiska betydelsen av Barentsregionen har förändrats högst påtagligt det senaste tjugo åren. Ett sådant påstående kan alltid diskuteras och måste ses i ett längre tidsperspektiv men den allmänna uppfattningen får nog ändå anses vara att Europa förändrats radikalt och med det även betydelsen av

Barentsregionen. Geografiskt ligger området fortfarande mellan väst och öst samt mellan demokratiskt välstånd och 70 års erfarenhet av en annan ideologi, men nu med en 15 årig utveckling mot att från och till närma sig västliga demokratiska ideal. Ovanstående innebär rimligen att förklaringar avseende områdets förändrade betydelse står att finna inom den politiska sfären och att det är där skillnaderna har blivit påtagliga de senaste tjugo åren, vilket i sin tur leder fram till en allmän frågeställning om vad som politiskt har förändrats och varför.

Några inledande antaganden jag gör är att den geopolitiska maktbalansen mellan väst och öst under det kalla kriget som ensam förklaringsmodell för det säkerhetspolitiska läget i regionen inte fullt förklarar alla implikationer. Vidare att förändringarna efter Sovjetunionens fall med en liknande realistisk logik om en maktmässig tyngdpunktsförskjutning i området från öst till väst och från fattig till rik inte heller ger en tillräckligt god bild av hur regionen har och kan komma att utvecklas. Dessutom har förändringarna och inte enbart som en konsekvens av Sovjetunionens sammanbrott och en begynnande unipolär världsordning, troligen och kanske främst av marknadsekonomiska skäl och ökad globalisering, vidgat det säkerhetspolitiska begreppet. Här är även utvecklingen inom EU viktig för att bättre kunna förstå hur såväl Norge som Ryssland har agerat i området.

Härvid blir uppsatsens problemformulering mer explicit huruvida Barentsområdets till synes stabila säkerhetspolitiska läge och goda relationer mellan stater, kan förklaras med en utökad interaktion mellan såväl stater (explicit Norge och Ryssland) som regionala myndigheter. Vidare huruvida Barentsområdets mellanstatliga strukturer och institutioner (*BEAR* men även andra) har haft en stor påverkan på utvecklingen. Vidare är uppsatsens ambition att försöka ge förklaringar på om och hur samarbetet i Barentsregionen, från 1990-talet och fram till 2000-talets början, har påverkat och utvecklat relationerna mellan Norge och Ryssland.

Uppsatsens övergripande fråga är således:

Har samarbetet i *Barents Euro-Arctic Region (BEAR)* från 1990-talets början och fram 2000-talets början påverkat och/eller förändrat Norges och Rysslands bilaterala relationer och har det även haft inverkan på den olösta gränskonflikten mellan länderna?

De underliggande frågorna är:

Har samarbetet i *BEAR* påverkat och/eller förändrat den säkerhetspolitiska stabiliteten och maktstrukturen i området eller har den globala säkerhetspolitiska situationen varit den avgörande faktorn?

Finns det även indikatorer för att *Svalbard Treaty*, *EU:s Schengenavtal* och *Northern Dimension Action Plan* haft någon avgörande påverkan på den säkerhetspolitiska utvecklingen i Barentsregionen?

Vilka belägg finns för en norsk interaktionsstrategi generellt och/eller för regionen och i sådant fall har den förändrats över tiden?

Vilka är framtidens större utmaningar i regionen efter undersökt tidsperiod?

1.4 Forskningsanknytning, teori och metod

1.4.1 Forskningsanknytning

Ämnesvalet för uppsatsen och frågeställningarna med Barentsregionens utveckling och relationerna mellan Norge och Ryssland är inte ett starkt avgränsat forskningsområde. Det har skrivits åtskilligt om denna region och under den senare delen av 1900-talet har mycket kommit att handla om energi och miljöfrågor. Vidare finns det med naturlighet många norska bidrag och där framförallt Svalbardproblematiken och under kalla kriget har blivit belyst i relationen mellan Norge och Sovjetunionen/Ryssland. Avseende Barentssamarbete som är uppsatsens utgångspunkt i relationerna mellan länderna finns det också mycket skrivet (Bland annat från Nansen institutet, Atlanterhavs kommiteen med flera, men även i Finland och Sverige) men där har det mest handlat om frågor inom specifika sektorer och med en tyngdpunkt mot sociala frågeställningar.

Det finns en rapportserie från det svenska initiativet avseende Barentssamarbetet och EU:s *Northern Dimension* och ett seminarium 2001 där jag har tagit del av några av rapporterna. Bland annat har jag studerat *Russian and Norwegian Interests in the North: parallels and gaps* av *Jakub M Godzimirski* 2002 (från Centret för Rysslandsstudier på NUPI) som har gett en grund och referens till mitt arbete. Det som är bra med *Godzimirski* är att han behandlar den breda problematiken med Barentssamarbetet på ett snarlikt sätt som är min avsikt med uppsatsen och att den spänner över samma tidsperiod. Det som vidare har varit lockande är att hans slutsatser avseende Rysslands relationer med Norge påvisar en stor grad av realism som förklaringsmodell, men där interaktionens och institutionaliseringens påverkan inte direkt prövas. Härvid möjliggör mitt bidrag en annorlunda vinkling av problemen och med andra slutsatser. Dessutom berör jag flera andra aspekter och sträcker även ut undersökningen ytterligare några år i tiden.

Vidare har jag med min teoretiska koppling försökt hitta en genomlysning av *BEAR* med utgångspunkt inom liberalismen, men inte funnit en sådan ansats. Dock har jag kunnat se nyttan av vissa referenser i *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space* av *Haftendorn, Keohane and Wallander* 1999 och deras studie över bl a Natos utveckling från allians till säkerhetsinstitution.

Avslutningsvis, vilket inte har varit föremål för denna uppsats, vore det synnerligen intressant att se vilka förutsättningar *BEAR* som en modell och ett balanserat regionaliseringsprojekt kunde vara för andra områden mellan Väst- och Östeuropa (exempelvis Balkan) varvid denna uppsats kanske kan ge några uppslag.

1.4.2 Teori

Den teoribildning som är utgångspunkt för uppsatsen, vilket även indikerats i problemformuleringen, är i grunden liberalismen med en positiv föreställning (utan att för den skull vara allt för normativ) om staters möjlighet till samförstånd. Dock är förutsättningarna för aktörerna i Barentsområdet och specifikt för huvudaktörerna Norge och Ryssland olika och utgör en dualistisk teoretisk grund. Där den lilla nationen Norge med en stor erfarenhet och tradition av liberalism, möter det stora landet Ryssland som i drygt 70 år under Sovjetunionens fana varit den ena parten i en terrorbalans som kan sägas vara ett bevis i sig på realismens dominans i Europa.

Genom att använda teoribildningen liberalism med interdependens och internationella institutioner som en förklaringsmodell för att beskriva regionen ur ett norskt säkerhetspolitiskt perspektiv möjliggörs ett mer konstruktivistiskt förhållningssätt, vilket med tanke på utvecklingstendensen i Europa är mer fruktbart än om jag utgår ifrån ett mer traditionellt realistiskt och geopolitiskt perspektiv. Däremot kommer jag i uppsatsens avslutande diskussion att återkomma till de två olika teoribildningarna och med en ansats till perspektivjämförelse som kan ligga till grund för ett resonemang avseende regionens framtida utmaningar.

Grunden i teorin som uppsatsen vilar på är den komplexa interdependensen inom de Internationella Relationerna (hädanefter IR), där stater inte är helt sammanhängande enheter och där transnationella aktörer får ökat inflytande. Vidare att militärmakt blir mindre användbar och där de ekonomiska och institutionella instrumenten ger större möjligheter, vilket även innebär att välfärdsbegreppet blir viktigare än ren militär säkerhet.³

Vidare i samma anda menar *Rosecrance* (1986; 95) i sin analys att genom historien har stater försökt att få makt genom militär styrka och av expansionistiska skäl. Dock har det sedan 1950-talet visat sig att de industrialiserade länderna med en utvecklad ekonomi och utrikeshandel har börjat frånta tidigare syn på framgångsfaktorer för ett land. Tidigare var det viktigt med en stor yta och rikligt med naturtillgångar men det innebar också stora kostnader för ett militärt skydd. Vidare menar han att från slutet på 1900-talet är det, informationstillgänglighet, kvalificerad arbetskraft och kapital som är länders viktigaste framgångsfaktorer.⁴

Vidare avseende statsledningarnas betydelse har tidigare överordnade fokus på *High Politics* (hård säkerhet) inom säkerhet och överlevnad för en stat i förhållande till *Low Politics* (mjuk säkerhet) inom ekonomin och den sociala sektorn förändrats med utvecklingen mot den komplexa interdependensen. Där såväl flera aktörer som nivåer påverkar staters agerande och gör användandet av militära maktmedel mindre gångbart. Vidare menar *Keohane* och *Nye* att statskontrollen på olika transnationella aktörer minskar. Slutligen att de internationella organisationernas inflytande kommer att öka framförallt beroende på de svagare staternas möjlighet att skapa koalitioner mot de starkare och få inflytande över den internationella agendan.⁵

De institutionella liberalisterna (Wallander, Keohane 1999) tar Nato:s förändring efter det kalla krigets slut och utveckling emot nya medlemmar och uppgifter som intäkt för att realisternas tydliga förutsägelse om Natos död var fel. Vidare att Nato idag (10 år senare) fortfarande är USA:s huvudinstrument för säkerhetspolitiken i Europa. Härvid ser de en organisatorisk anpassning från en tidigare säkerhetsanslutning och allians mot ett klart hot från öst till en *Security management institution* (säkerhetsinstitution i en bredare mening) som kan hantera mer diffusa former av hot men även *Risks* (faror). De fortsätter med att bygga en ny typologi för säkerhetskoalitioner som utgår ifrån tre dimensioner. Den första är graden av institutionalisering, den andra om de är organiserade exklusivt eller inklusivt och den

³ Jacksson and Sörensen, 1999, s. 117

⁴ Ibid, s. 114-115

⁵ Ibid, s. 116-117

tredje om de hanterar hot eller faror. Ur dessa dimensioner antas att mer institutionaliserade sammanslutningar har större möjlighet att överleva trots förändrade betingelser, än ej institutionaliserade anslutningar. Vidare att allianser (förbund) är exklusiva säkerhetsinstitutioner som i princip syftar till att hantera yttre hot från icke-medlemmar. Dock kan vissa allianser ta hand om konfliktfaror även mellan medlemmar och har därför utvecklat en inbegripen aspekt som är orienterad mot *risk-management* (hantering av faror). Deras nyckelhypotes (och där min koppling till BEAR kan vara fruktbar) är att de sistnämnda mer komplexa allianserna har lättare att anpassa sig från tydliga yttre hot till en mer diffus situation genom att utveckla lösningar mer anpassade för faror i en bredare mening.⁶

Dessutom hävdar (Keohane 1989, Nye 1993) att en hög nivå av institutionalisering tydligt reducerar de instabila effekterna av en multipolär anarki och minskar misstroendet mellan stater, som ett bemötande av ”neorealisternas teser”⁷ om en osäkrare multipolär världsordning och risk för stora krig efter det kalla krigets slut. Vidare att informationsdelgivning och olika forum skapar en öppenhet mellan stater och aktörer som leder till förhandlingar, samarbete och kompromisser istället för en ökad osäkerhet och oro.⁸

Båda teorigrenarna inom liberalismen menar att olika mellanstatliga regimer mildrar den annars rådande anarkin mellan stater och underlättar samarbete. Vidare att internationella institutioners regelverk innebär uppföranderegler för deltagande stater, påtvingar handlingar och skapar förväntningar och att det är dessa regler som kan motverka att stater lurar varandra. Vidare att det är dessa institutioner och regelverk som förhindrar en mellanstatlig anarki.

Kjell Goldmann (1978) snävar in begreppet komplex interdependens till betydelsen ömsesidigt beroende och där även ömsesidigt i sin tur kan uttryckas mer precist som strukturellt, vilket innebär att den internationella inderdependensen kan ses som att staterna är strukturellt beroende av varandra. Vidare menar han att interdependensen kan sättas som en ytterligare påverkan i det dynamiska förhållandet mellan *Stabilitet – Maktstruktur*, för att på så sätt skapa en syntes och bredda teoribildningen inom det internationella systemet.⁹

Avseende påverkan på stabiliteten menar han att det kan vara både positivt (fredsfrämjande) men även negativt (konfliktframkallande). Vidare när det gäller påverkan på maktstrukturen menar han att den oftast är asymmetrisk (B är mer beroende av relationen med A än vad A är beroende av relationen med B) och ju större den skillnaden är ju större relativ makt kan den minst beroende få. Vidare visar han på två möjligheter avseende ökad interdependens där å ena sidan regeringarnas mobiliseringsproblem kan öka men å andra sidan kan de ge regeringarna nya

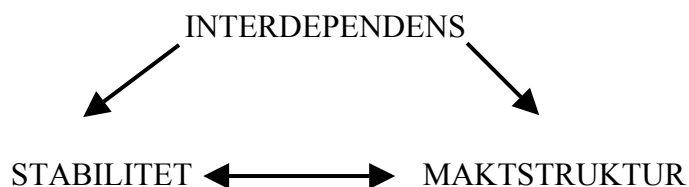
⁶ Keohane and Wallander, 1999, s. 21-23.

⁷ En kritik mot liberalismen enligt neorealisterna är att maktbalansen mellan USA och Sovjet gav stabilitet (jämvikt och kärnvapenmonopol) som efter det kalla krigets slut tenderat till en osäkrare multipolär världsordning och risk för stora krig. Neorealisten *John Mearsheimer* (1991) hävdar att det beror på bristen på förtroende mellan stater och att alla stater måste garantera sin egen överlevnad då ingen annan vill ansvara för deras säkerhet.

⁸ Jacksson and Sörensen, s. 121-122.

⁹ Goldmann, 1978, s. 163-164.

instrument för påverkan och därigenom öka deras makt. En annan makteffekt kan i vissa fall vara att internationella organisationer får en sådan aktörskapacitet att en ny internationell makthavare uppkommer.¹⁰

Utifrån teorin om interdependens och internationell institutionalisering som förklaringsmodell och Goldmanns syntes (enligt ovan), syftar uppsatsen till att undersöka om och hur den ökade interaktionen mellan länderna i regionen och främst inom *Low Politics* kan ha bidragit till ökad stabilitet även inom *High Politics*.

1.4.3 Metod

Metodmässigt för att närma mig svaren på uppsatsens frågeställningar tar jag utgångspunkt ifrån Barentsregionens utveckling, ur ett i huvudsak norskt perspektiv, fram till och med Sovjetunionens fall 1989-1991. Härvid syftar bakgrundsbeskrivning till att ge en bild av regionens utveckling och en grund för Barentsrådets tillkomst samt underlätta förståelsen för vilka förutsättningar som Norge och Ryssland hade inför den undersökta perioden mellan början på 1990-talet och 2000-talet. Vidare syftar bakgrunden till att identifiera och beskriva de olika delar som främjar uppsatsens huvudsyfte, nämligen: Barentsrådets utveckling specifikt, orsaker till och möjligheter för samarbete, specifika konflikt och samarbetsområden (exempelvis Svalbard och Gråzonen).

Själva undersökningen som uttrycks som en ”strategisk områdesanalys”¹¹ genomförs med en jämförande metod inom respektive tidsperiod mellan Norges och Rysslands syn på ökat samarbete i regionen och där jag har valt att efter varje period sammanfatta generella, politiska, militära, ekonomiska samt specifika slutsatser som skall ligga till grund inför den fortsatta analysen.

För att få en konsekvens och koppling till det fortsatta arbetet har jag valt att utgå ifrån följande operationella frågeställningar:

- Hur kan Norges respektive Rysslands inställning till samarbete i regionen påvisas?
- Vilka viktiga händelser och uttalanden avseende regionen kan stödja att Norge respektive Ryssland vill närma alternativt fjärma sig motparten?
- Vilka andra aktörer och/eller faktorer kan ha bidragit till ländernas relation till varandra avseende Barentsregionen?

¹⁰ Goldmann, s. 165

¹¹ Strategisk områdesanalys skall i sammanhanget ses som en beskrivning av hur länderna och specifikt Norge har agerat i relationerna med andra stater i området och inom olika organisationer med påverkan på regionen. Se vidare under 1.5 avgränsningar.

Inom varje undersökt period kommer jag att belysa Barentssamarbetets utveckling, Norges och Ryssland syn på samarbetet och deras inbördes relationer i syfte att få en bredare förståelse för förhållandena i regionen. Härvid kommer jag utifrån avtal, rapporter och uttalanden göra en kvalitativ analys av innehållet som skall utgöra grunden för mina senare slutsatser.

I den avslutande analysdel kommer skillnaderna mellan Norges och Rysslands syn på samarbetet i BEAR under de olika perioderna jämföras och analyseras i syfte att ur ett liberalt teoretiskt perspektiv försöka påvisa hur Norge har kunnat eller försökt agera för att minimera säkerhetspolitiska hot mot nationen. Därvid kommer såväl en återkoppling mot uppsatsens problemformulering som frågeställningar genomföras, för att leda fram till hur Barentssamarbetet kan ses som en framgångsfaktor för regionens stabilitet. Dessutom kommer i mina avslutande ord en mer aktuell bild av situationen idag beskrivas för att väcka tankar om framtida utmaningar.

1.5 Avgränsningar

Tidsmässigt avgränsas uppsatsens strategiska områdesanalys av Barentsregionen i början på 1990-talet fram till i början på 2000-talet. Vidare kommer med anledning av den övergripande frågeställningen, huruvida Norges och Rysslands bilaterala relationer har påverkats av samarbetet i Barentsrådet och regionen i övrigt, ytterligare fokus ligga på perioden 1993-2003 och Barentsrådets tio första år.

Begreppsmässigt begränsas den strategiska områdesanalysen till att se på hur de internationella relationerna i regionen och explicit mellan Norge och Ryssland kan beskrivas under de olika perioderna. Vidare vad och vilka händelser som politiskt påverkade förhållandet mellan aktörerna och med vilka konsekvenser. Analysen kommer att utgå ifrån de operationella frågorna: Hur kan Norges respektive Rysslands inställning till samarbete i regionen påvisas? Vilka viktiga händelser och uttalanden avseende regionen kan stödja att Norge respektive Ryssland vill närma alternativt fjärma sig motparten? Vilka andra aktörer och/eller faktorer kan ha bidragit till ländernas relation till varandra avseende Barentsregionen?

Avseende aktörer är det främst den norska staten och dess företrädares agerande och uttalanden i förhållande till Ryssland och hur de har responderat som avses undersökas i syfte att analysera ländernas relationer. Övriga aktörer beskrivs mer allmänt i syfte att förstärka eller försvaga huvudaktörernas (Norge och Rysslands) budskap och strategier.

Avseende sektorer (militära, politiska, ekonomiska, samhälleliga, och ekologiska) kommer inte uppsatsen medge större fördjupningar för att nå ökad förståelse inom specifikt område utan syftar till att förklara hur ett brett samarbete generellt kan medföra ökad säkerhet och där specifika exempel inom olika sektorer skall understödja detta.

Avseende alternativa förklaringsmodeller kommer de främst utnyttjas i det avslutande diskussionsavsnittet.

1.6 Det empiriska materialet

Undersökningens empiri har i syfte att få en så god bild som möjligt, trots att tillgängligheten till många bärande dokument och uttalanden av flera skäl inte har kunnat erhållas, i flera fall breddats av sekundära rapporter och analyser. Dessa har i vissa fall en subjektiv tendens, vilket jag under undersökningens gång försökt markera, men nyttan av deras bidrag har övervägt risken för att förlora trovärdigheten i mina slutsatser.

Specifikt för den allmänna strategiska områdesanalysen kommer såväl primära rapporter som sekundärkällor avseende händelseutvecklingen nyttjas.

Barentsrådets gemensamma kommunikéer utgör en grund för vad nationerna har kommit överens om men ger även en bild av deras gemensamma ansträngningar och vilja. Dessutom är rådets konstruktion och utveckling i sig intressant att studera för en bredare analys.

Vidare utgör även andra samfälliga dokument och rapporter avseende Barentsregionen underlag för en bredare uppfattning om området och dess utveckling.

Även beslut genom mellanstatliga regimer (UNCLOS, Svalbard Treaty, Schengen med flera) och andra särskilda avtal (exempelvis MOU mellan Norge och Ryssland) kommer att granskas.

Avseende norska och ryska officiella uttalanden med bäring på området kommer i första hand öppna primärkällor sökas på deras officiella hemsidor och där främst premiär- och utrikesministernivån eftersträvas men för att få större förståelse kommer även sekundärkällor användas för att möjliggöra en mer nyanserad bild av framförallt sovjet/ryska officiella ställningstaganden.

1.7 Centrala begrepp

Barentsregionen

Med *Barentsregionen* avses Barentshav med strandstaterna Norge (inkl Björnön) och Ryssland, deras sjöterritorium och närliggande landregioner. Området avgränsas i och med den norska ön *Jan Mayen* i väster, den ryska ön *Novaja Zemlja* i öster och den norska ögruppen *Svalbard* i norr.

Barentsrådet

Barentsrådet *Barents Euro Arctic Council* (BEAC) inleddes på norskt initiativ januari 1993 i Kirkenes och har haft nio möten med ländernas utrikesministrar fram till 2003. Deltagande länder är Norge och Ryssland, Danmark, Finland, Island, Sverige och EU-kommissionen. Vidare är följande länder observatörsstater: Kanada, England, Frankrike, Holland, Italien, Japan, Polen, USA och Tyskland.

Barentsrådet samarbetar främst inom ekonomiska, samhällsliga och ekologiska områden och har även ett separat regionalt råd för ledningarna i de tillhörande landregionerna och en arbetsgrupp med representanter för naturfolken i regionen.

Internationella Regimer

Med internationella regimer menas i uppsatsen stadfästa mellanstatliga överenskommelser inom olika områden som har påverkan på regionen, exempelvis *Svalbard Treaty*, *UNCLOS*, *Schengen* m fl.

Interdependens

Uppsatsen strävar efter att utnyttja begreppet *Interdependens* ur liberalismens teoribildning med *Keohane and Nye* som grund men snäva in betydelsen likt *Goldmann* gör i betydelsen att det ömsesidiga beroendet är ett strukturellt beroende som påverkar såväl maktbalans som stabilitet i ett område. Utgångspunkten för att utnyttja begreppet ”är att internationellt samarbete, både mellanstatligt och transnationellt, skapar, vidmakthåller och förstärker ömsesidiga strukturella beroendeförhållanden”¹². Vidare är det snarare graden av interaktion och hur det har förändrats som kommer att utgöra grunden för mina slutsatser.

Stabilitet

Med stabilitet skall främst kopplat till vald teoribildning ses som ett jämviktsförhållande, som en totalsumma inom alla områden, mellan *Spänning* (konfliktrisk) och *Samarbete* (tolerans).

Maktstruktur

Med begreppet *Maktstruktur* i uppsatsen avses i första hand den mellanstatliga ordningen i regionen och vilken aktör som av olika anledningar kan diktera de huvudsakliga villkoren.

Asymmetri

Med begreppet *Asymmetri* avses graden av ojämnavikt mellan aktörerna och inom specifika områden för att påvisa skillnader i beroendestatus.

Low Politics respektive High Politics

Med såväl Low som High Politics hänvisas till Keohanes utveckling av begreppen och med en översättning mot mjuk respektive hård säkerhet, vilket i min undersökning även kan ses som direkt eller indirekt säkerhetspolitik. Vidare kommer även begreppet utrikessäkerhetspolitik att utnyttjas för att beteckna High Politics i syfte att markera säkerhetspolitiken mellan stater.

2. Bakgrundsbeskrivning

2.1 Barentsregionens utveckling fram till och med 1990

Inledningsvis så har relationerna mellan Norges och Rysslands befolkning i dessa nordliga regioner sedan länge präglats av ett utbyte över gränsen och där endast Sovjettiden mellan 1917 och 1989-1991 varit ett undantag.

Under slutet av 1700-talet utnyttjade norrmännen sitt geografiska läge, tack vare golfströmmen med isfritt vatten tidigare på säsongen än grannarna i öster, vilket innebar norska konkurrensfördelar inom jakt och fiske. Förhållandet i sin tur

¹² Goldmann, 1978, s. 165

medförde att ryssarna drog sig längre och längre västerut ifrån *Arkhangelsk* och Vita havet förbi den obefolkade kusten runt Kolahalvön mot norska Finnmark. Det tillsammans med en mer utvecklad norsk fiskeindustri lade grunden till att den regionala handeln eller ”Pomorhandeln”¹³ som den kom att kallas utvecklades och där bland annat norsk fisk och ryska mjölprodukter var handelsvaror. Handelsutbytet kom att accepteras som en god regional lösning i såväl Norge som Ryssland och utvecklades med fiskeavtal 1830 och handelsavtal 1838 som bland annat gav begränsade rättigheter för ryskt fiske på norskt vatten. Handeln ökade i omfattning under hela 1800-talet och bidrog till båda ländernas utveckling i regionen. Vidare, trots lokal vilja i *Arkhangelsk* om en isfri hamn i området under 1800-talet, dröjde det ända till det första världskriget och efter utbyggnaden av världens nordligaste järnväg innan Ryssland och sedermera Sovjetunionen lade grunden för sin storskaliga utveckling av Kolahalvön och sin nordliga marinbas.¹⁴

Gränsregleringarna på Nordkalotten (även inkluderat Kolahalvön) är i förhållande till andra delar av Europa både gamla och stabila. År 1751 fastställdes den nuvarande riksgränsen mellan Norge och Sverige. Det finska kriget mellan Sverige och Ryssland 1808-1809 ledde till att Sverige vid fredsförhandlingarna i Fredrikshamn förlorade Finland, som blev ett storfurstendöme under den ryske Tsaren. När gränsen skulle bestämmas föreslog Sverige Kemi älv och Ryssland Kalix älv varvid länderna kunde enas om Torne, Muonio och Könkämä älvar. År 1826 löstes även gränsdragningen mellan Norge och Ryssland som kom att följa Pasviks älv och Grense Jacobselv. Såväl i gränsdragningarna mellan Sverige och Norge som mellan Ryssland och Norge garanterades samerna rätten att bedriva sin näring som förut. Riksgränsen mellan Norge och Ryssland gällde fram till fredsslutet efter det första världskriget. År 1917 när kommunisterna tog makten i Ryssland erkändes Finland som självständig stat inom de gränser som hade gällt under svensktiden. Vid förhandlingar i Dorpat 1920 tillföll även området Petsamo till Finland som i och med det kom att ha en korridor ut till Ishavet under 25 år. Vid Parisfreden efter det andra världskriget tvingades Finland godta förlusten från 1944 av området Petsamo och delar av finska Lappland och den norsk-ryska gränsen från 1826 fastställdes på nytt.¹⁵

2.2 Gränsdragningsproblematiken

Avseende gränsdragningarna i Norska havet och Barents hav så hävdade Ryssland/Sovjet redan från 1909 sitt Territorialhav till 12 Nautiska Mil (hädanefter NM). Norge har 4 NM från 1812, men gränsen kompletterades från 1932 med en Tullgränsszon ut till 10 NM. 1957 reglerades sjöterritoriegränsen mellan Norge och Sovjet som även möjliggör en norsk utvidgning till 12 NM. 1961 upprättade Norge en fiskegränsszon om 12 NM. Den norska Ekonomiska zonen på upp till 200 NM

¹³ Pomorhandeln: från det ryska ordet *Pomorje* som betyder kustland och Pomerer ”folket som levde vid vatten” vilka var ryska handelsbönder kring Vita havet och skilda platser längs Murmanskusten. Handeln var så omfattande med hundratals båtar och tusentals personer årligen att även ett särskilt blandspråk ”Russenorsk” utvecklades.

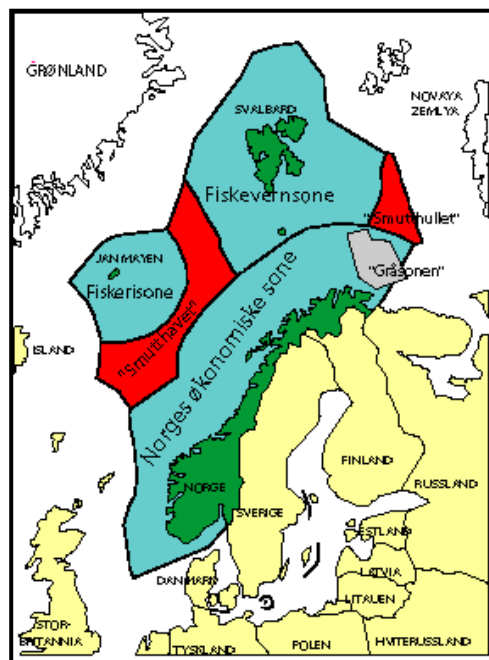
¹⁴ Dellenbrant och Olsson, 1994, s. 40-42, 53.

¹⁵ Groth, 1994, s.13-15.

inrättades 1976 och den ryska 1977 (fr o m UNCLOS, 1982 benämnd som Exklusiv Ekonomisk Zon, EEZ).¹⁶

Den förhållandevis lugna gränstvist mellan länderna bygger på att Norge, i likhet med UNCLOS 1982, hävdar mittlinjesprincipen avseende deras respektive EEZ. UNCLOS 1982 stadgar även historiska regimers rätt att frångå denna princip, vilket Ryssland i sin tur gör och förordar sektorprincipen med hänvisning till gränsdragningen 1826.¹⁷

Norge och Ryssland har sedan 1970 diskuterat gränslinjedragningen på kontinentalsockeln i Barents hav. På 1980-talet utvidgades det till att även inkludera EEZ, men än har ingen permanent överenskommelse skett. Med hänsyn till fiskerinäringen ingick Norge och Ryssland 1978 ett avtal (*Gråsonavtalen*) som reglerar deras gemensamma rätt i gråzonen (se bilden). Avtalen är ettåriga och ställer krav på kontroll och fisketillsyn över egna och tredjeparts fartyg i området.¹⁸

Fortsättningsvis är inte fokus för uppsatsen *fiskeri- och fiskevernsonerna* runt Jan Mayen och Svalbard samt *Smutthavet* utan snarare gränsdragningsproblematiken rent allmänt och i viss mån i anslutning till *Gråsonen* og *Smutthullet*.

2.3 Svalbardsproblematiken

En annan fråga mellan länderna som ibland orsakat ett mer instabilt säkerhetspolitiskt läge i regionen är kopplat till ögruppen Svalbard och dess särlösning.

Redan innan det första världskriget hade överläggningar och försök gjorts för att legalisera styret av Svalbard. Dock dröjde till efter kriget och 1920 då regimen *The Svalbard Treaty* inrättades och Norge fick en förvaltningssuveränitet över det nu demilitariserade området, men där alla signatärmakterna hade lika rätt till att exploatera ögruppen. Vidare under det andra världskriget ökade det strategiska intresset för Svalbard, de norska och sovjetiska befolkningarna evakuerades och såväl tyska som allierade styrkor stationerades på öarna för att observera varandra och ge viktig väderinformation till sina krigsmakter. Vidare gjorde Sovjets utrikesminister *Molotov* i november 1944 i ett förslag till norske utrikesministern *Lie*, anspråk på att

¹⁶ Odelstingsproposisjonen (Ot prp) nr.5 (2002-2003),

<http://odin.dep.no/ud/norsk/dok/regpubl/otprp/032001-050004/hov002-bu.html>

¹⁷ Sammanställningen tagen ur, Norge og Sovjetunionen – bilaterisering og fellesstyre ur Norsk sikkerhetspolitikk med NATO gjennom 50 år, ISBN 82-90161-61-1,

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/andre/50aar/2a.htm>

¹⁸ Ibid, Gråsonen,

http://odin.dep.no/ud/norsk/dok/andre_dok/veiledninger/032001-990653/ram005-bn.html

Sovjetunionen skulle överta Björnön och att övriga delar av Svalbard skulle vara ett condominium (gemensam överhöghet) mellan Norge och Sovjetunionen. I ett utkast till en gemensam deklaration den 9 april 1945 föreslog Norge en överenskommelse med Sovjet angående ett militärt condominium. Härvid var även Norge intresserade av att diskutera grunderna för att ändra *The Svalbard Treaty* och ge efter för sovjetiska ekonomiska krav. När stortinget tog upp ärendet kort efter återsammankallningen i januari 1947 var det inte aktuellt med förhandlingar avseende militära aspekter men Norge var intresserade av övriga förhandlingar om tillägg till regimen. Dock var inte Sovjetunionen intresserade av att driva frågan vidare.¹⁹

Efter det andra världskriget fortsatte Norge med sin policy att inte blanda sig i de sovjetiska samhällena på Svalbard. Dock provocerade den norska säkerhetspolitiken fram protester från Sovjetunionen när Norge beslutade om att Svalbard skulle inordnas under NATO i december 1950. Vidare när beslut om flygplats på Svalbard planerades och att tillåta etableringen av en telemetrystation för *The European Space Research Organization (ESRO)* samt i samband med att norska militära fartyg och flygplan besökte ögruppen. Detta medförde att de strategiska aspekterna med Svalbard från det andra världskrigets slut fortsatte att ha giltighet under det kalla kriget.²⁰

2.4 De norsk-sovjetiska relationerna

En återkommande diskussion ur ett norskt perspektiv är de flertaliga sovjetiska försöken att knyta Norge till sig med olika bilaterala avtal och olika former av *fellesstyre* (gemensamt styre) i regionen. I samma anda hävdas Norges ståndaktiga oberoende och vilja att nå multilaterala lösningar för att undgå obalansen mellan småstat och stormakt.

Redan i och med den ryska revolutionen anlade Ryssland en bilateraliseringslinje gentemot Norge. I anslutning till *The Svalbard Treaty* 1920 försökte Sovjet att få tillstånd ett tväsidigt avtal mellan länderna (En strävan som misslyckades och som fick till följd att Ryssland gick med i det transnationella avtalet *The Svalbard Treaty* 1924). Vidare 1928-31 fördes informella diskussioner avseende ett norsk-sovjetiskt icke-angreppsavtal och 1944-47 drev Sovjet på Svalbard-saken (sovjetisk vilja att få Björnön och nå condominium med Norge för övriga delar av Svalbard). Vidare kom nya sovjetiska förslag på ett icke-angreppsavtal 1949, den sovjetiska neutralitetskampanjen under andra halvan av 1950-talet (som innebar sovjetiska försök till att fjärma Norge från NATO) och en önskan om konsultationsordning mellan länderna på 1970-talet. Ansträngningarna ledde till slut fram till *gråsonavtalen* 1977-78 för Barentshav.²¹

Vidare avseende Norges relation till Sovjetunionen och den militärstrategiska situationen i Barentsregionen efter det andra världskriget och fram till Sovjetunionens fall, så har den präglats av olika grad av norsk osäkerhet. Där Norges situation i den

¹⁹ Ulfstein, 1995, s. 66-67.

²⁰ Ibid.

²¹ Sammanställningen tagen ur, *Norge og Sovjetunionen – bilaterisering og fellesstyre ur Norsk sikkerhetspolitikk med NATO gjennom 50 år*, ISBN 82-90161-61-1, <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/andre/50aar/2a.htm>

norra marginalen av Europa med deras geografiska läge mellan de båda stormakterna och deras ambitioner har inneburit en ständig balansakt.

Den norska osäkerheten på Sovjetunionens avsikter i Barentsområde sträcker sig längre tillbaka än den sovjetiska uppbyggnaden av sin flotta på 1960-talet. Den norska oron fanns redan 1943 vid samtal mellan den norske utrikesministern *Tryggve Lie* (från den norska regeringen i London) och president *Roosevelt* där amerikanska tankar dryftades om att låta Sovjetunionen få flytta fram positionerna i Barentsregionen i syfte att främja samarbetet mellan väst och öst. En viktig händelse som satt sina spår hos norrmännen är oktober 1944 när Röda armén i stridigheter mot den tyska ockupationsmakten trängde in i östra Finnmark. Varvid krav restes om norsk/sovjetiskt samstyre av Svalbard och övertagande av Björnön, vid samtal mellan *Tryggve Lie* och den sovjetiske utrikesministern *Molotov* i Moskva.²²

På 1950- och 1960-talet steg oron över sovjetisk styrkeuppbyggnad i regionen och risken för att de allierade inte skulle komma med förstärkningar vid ett eventuellt angrepp. Först i slutet av 1960-talet hamnade den sovjetiska styrkeuppbyggnaden av Nordflottan i fokus i den norska politiska debatten. Där betoningen låg på de sovjetiska globala ambitionerna och maktbalansen mellan Sovjetunionen och USA, men där oron för att de sovjetiska styrkorna och då främst marininfanteriet (som utvecklats från 1964) kunde sättas in mot norskt territorium. 1970-talet präglades av avspänningen mellan Sovjet och USA vilket väckte norsk kritik på att USA visade för litet engagemang i regionen och att avspänningen kunde gå för långt. Vilket vidare efter den stora sovjetiska flottövningen *OKEAN* 1975 och norsk oro över, att vid en eventuell konflikt få förbindelselinjer västerut avbrutna, bidrog till att Norge tog initiativ till avtalet om att förhandslagra tung utrustning för *US Marines* i Norge. På 1980-talet fortsatte oron över förbindelselinjerna som dessutom förstärktes av att Sovjet flyttade fram sin övningsverksamhet längre söderut i Norska havet. Debatten och oron var påtaglig där uttryck som att Norge skulle falla bakom de sovjetiska linjerna och att havsområdena norr om Norge skulle omvandlas till ett sovjetiskt innanhav var vanligt förekommande.²³

Vidare innebar också utvecklingen av USA:s *Polaris* ubåtar i början på 1960-talet (vilka ersätta de tidigare hangarfartygsstyrkorna som kärnvapenbärare) att Sovjet utveckla sina egna kärnvapenbestyckade atomubåtar *SSBN*²⁴. Varvid Kolahalvön fick en enorm koncentration av maritima stridskrafter med bland annat utveckling av ytstridsflottan för att kunna skydda ubåtarna. Dessutom drog de sovjetiska *SSBN* likt en magnet till sig de amerikanska attackubåtarna som började operera i Norska havet och Barentshav, vilket ytterligare innebar att området kom att hamna i fokus. Såväl de amerikanska som de sovjetiska *SSBN* syftade till att dolt kunna användas ifall landet hade blivit attackerat av kärnvapen (som en andra slags förmåga) och de ingick i ländernas avskräckningsstrategi mot varandra.²⁵

Med den utvecklade vapenteknologin under 1970-talet kunde bl a Sovjet 1972/73 med nya långräckviddiga system avfyra sina missiler mot amerikanska mål och städer

²² Jervell, 1987, s. 45.

²³ Ibid, s. 45-46.

²⁴ *SSBN: fleet ballistic missile submarine*, vilket används vidare för kärnvapenbestyckade atomubåtar.

²⁵ Jervell, s. 21-22.

från Barentsregionen. Vidare utvecklades i början på 1980-talet *Typhoon*-klassen som kunde gå under polarisen och även avfyra missiler upp genom isen. Dock utvecklade USA bättre attackubåtar som kunde följa såväl sovjetiska *Delta* som *Typhoon* ubåtar men totalt sätt försköts den regionala balansen kraftigt till fördel för Sovjetunionen.²⁶

Hur hanterade Norge sitt säkerhetspolitiska läge efter det andra världskriget och utvecklingen under det kalla kriget med den ökade betydelsen för Barentsregionens?

*Johan Jörgen Holst*²⁷ har beskrivit Norges politik i förhållande till Sovjetunionen som spänningsfältet mellan säkerhetspolitisk avskräckning och utrikespolitisk avspänning. Vidare har *Rolf Tamnes*²⁸ introducerat uttrycken integration kontra avskärmning. Båda förhållningssätten kan beskriva hur Norge säkerhetspolitiskt agerade utifrån sitt geografiska läge mellan stormakterna under det kalla kriget. Norges Nato-medlemskap 1949 innebar att Norge uppnådde en trovärdig avskräckning med den militära och säkerhetspolitiska integrationen i Nato. Vidare genom att förhålla sig avskärmad för ytterligare integration och sätta gränser för samarbetet ville Norge lugna Sovjets oro över deras Nato-medlemskap.²⁹

Från 1960-talet medförde överbeskattningen av fiskeresurserna och utvecklingen i internationell havsrätt fram till internationella krav på att avgränsa Norges och Sovjetunionens intressen och rättigheter. Vilket medförde att Norge politiskt kom att agera i två riktningar med ett närmande mot ett bilateralt sovjetiskt samarbete men samtidigt inte så långt och det äventyrade deras ställning i Nato.³⁰

Nikita Chrusjtjov besök i Norge 1964 och statsminister *Gehrardsens* svarsvisit 1965 bidrog till att minska spänningen och utveckla det bilaterala samarbetet. Vilket bland annat medförde att Sovjet 1965 i en not tillät nordiska turister att utan visum besöka sovjetiskt territorium intill *Pasvik-elvas* vänstra bredd i 48 timmar. Warszawapaktsländernas ingripande i Tjeckoslovakien 1968 försämrade relationerna och först vid *Aleksej Kosygin*s officiella besök i december 1971 fortsatte det norsk-sovjetiska samarbetet med en konsultationskonvention och en överenskommelse avseende reglering och skydd av fiske i gränsälvarna. Vidare påbörjades utarbetandet av överenskommelser avseende ekonomisk, industriellt och vetenskapligt samarbete, som undertecknades den 19 maj 1972. Svarsvisiten av Norges statsminister *Trygve Bratteli* i mars 1974, som var en del i förberedelsen inför den europeiska

²⁶ Jervell, s. 26, 27.

²⁷ Johan Jörgen Holst (1937-1994) var norsk politiker och statsråd för Arbeidepartiet, Norges försvarsminister 1986-1993 och utrikesminister 1993-1994.

²⁸ Rolf Tamnes (f. 1951), Cand.philol., Universitetet i Oslo 1978, Dr.philos. 1991. Forskare vid institutet för försvarsstudier 1981, direktör 1996. Professor II vid Hist. Ins, Universitetet i Oslo 1995.

²⁹ Sammanställningen tagen ur, *Norge og Sovjetunionen – bilaterisering og fellesstyre ur Norsk sikkerhetspolitikk med NATO gjennom 50 år*, ISBN 82-90161-61-1, <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/andre/50aar/2a.htm>

³⁰ Ibid

säkerhetskonferensen *ESK*³¹, som hölls i Helsingfors 1975, ledde även fram till ett bilateralt sjöfartsavtal mellan länderna (som fortfarande är i bruk).³² I början på 1980-talet hårdnade klimatet mellan öst och väst och en förnyad vind blåste från det kalla kriget. I Sovjet blev det med kriget i Afghanistan än mer påtagligt och där de ökade inrikesproblemen och oförmågan hos ledningen drev på mot det sovjetiska systemets stagnation. Gorbatsjov proklamerade *perestrojka* och *glasnost* på våren 1985, vilket gav det sovjetiska folket några år med hopp om förnyelse av hela nationen. Dock fanns inte grunden i ekonomin och läget försämrades. 1987 kunde inte längre centralkommittén tåga om den ekonomiska krisen med *perestrojkan* och Gorbatsjov offentliggjorde detta den 30 september vid ett besök i Montjegosk. Vid Gorbatsjovs resa i Murmansk oktober 1987 (vid 70-årsfirandet av oktoberrevolutionen) tog han med sitt uttalande internationella initiativ till samarbete i norra Europa. Där han lovordade utveckling med *ESK*-möten, visade uppskattning över samarbetsklimatet och värdesatte faktumet att Norge och Danmark, ensidigt hade nekat till att ha utländska militärbaser och kärnvapen på sitt territorium i fredstid. Det han vidare föreslog var bland annat att göra Nordeuropa till en kärnvapenfri zon, genomföra begränsningar av den militära sjöfarten i de norra havsområdena, ökat samarbete för rationellt utnyttjande av naturtillgångar, vetenskapliga studier av Arktis, miljöskydd och den nordliga sjörutten (Nordostpassagen).³³

Från 1987 ökade oppositionen i landet över Gorbatsjovs reformarbete och kritik framkom såväl inom de politiska kretsarna (exempelvis från förstesekreteraren i Moskvas partikommitté, Boris Jeltsin) och av press och opinion. 1989 hade den inrikespolitiska situationen förvärrats, men vid Gorbatsjovs resa till Finland drev han sin samarbetstanke vidare med såväl nedrustningsambitioner för regionen som förslag på en parlamentarisk grupp för att behandla regionala frågor och tanken om att lösa havsgränsproblematiken. Avseende det sistnämnda, där förhandlingar pågått sedan 1971, var man dock fortfarande låsta i skilda uppfattningar om principer och vid Sovjetunionens upplösning var den södra delen av den så kallade Gråzonen (om ca 40 000 km²) fortfarande olöst. Norge ville dela området på hälften men Sovjet förkastade det på grund av naturtillgångarna i området. Den 5 juni 1991 skrev Gorbatsjov och Gro Harlem Brundtland under en gemensam förklaring avseende de norra regionerna som bl a innehöll återupprättande av lokala kontakter mellan myndigheterna.³⁴

2.5 Sammanfattande slutsatser för perioden innan 1990

Generellt är det uppenbart att transformeringen från det kalla krigets situation till mer fördjupade relationer mellan Norge och Sovjetunionen/Ryssland och en nyordning i regionen underlättades av väldigt många orsaker och där traditionen och historien mellan lokalbefolkningarna vägde tungt. I modern tid har Norge allt sedan slutet av andra världskriget haft en mer positiv inställning till samarbete med Sovjetunionen än

³¹ *ESK* i Helsingfors 1975 och de så kallade *Helsinki Final Act*, med överenskommelser avseende säkerhetspolitiska principer i tre dimensioner, 35 länder deltog och konferensen utvecklades sedermera till att 1995 bli OSSE (organisationen för säkerhet och samarbete i Europa) med idag 55 medlemsländer.

³² Smirnov, 1998, s. 35.

³³ Smirnov, s. 36-38.

³⁴ *Ibid*, s. 39-41.

övriga nordiska länder och det har allt sedan 1970-talet funnits ett såväl regionalt som centralt gränsöverskridande samarbete i regionen inom en mängd olika områden.

Politiskt har relationen mellan länderna varierat under det kalla kriget då initialt spänningen var högst påtaglig och många har hävdad att Rysslands tryck på Norge bidrog till deras anslutning till Nato. Johan Jörgen Holst bekräftar den bilden och vidimerar spänningsfältet mellan säkerhetspolitisk avskräckning och utrikespolitisk avspänning. Där efterkrigstiden och 1950-talet präglades av att Sovjetunionen försökte förmå Norge till en mer bilateral hållning och att Norge skulle ta så mycket avstånd som möjligt från Nato, men Norge (med Nato i ryggen) drev successivt en mer och mer offensiv men balanserad säkerhetspolitik mot ett ökat multilateralt samarbete i regionen. 1960-talet präglades av en stor norsk oro över den sovjetiska militära styrkeuppbyggnaden men kunde dämpas av en politisk utveckling med ett ökat utbyte mellan statscheferna. På 1970-talet tog, efter de försämrade relationerna i och med Pragvåren 1968, samarbetet och en ökad bilateralisering mellan Norge och Ryssland en viss fart med överenskommelser inom flera samhällsområden. I början på 1980-talet hårdnade klimatet igen mellan öst och väst med ökad oro och debatt i Norge främst på grund av ökad rysk militär övningsverksamhet längre söderut i det Norska havet. Sedermera kom dock fokus att förskjutas ifrån regionen bland annat på grund av Sovjetunionens utdragna krig i Afghanistan, vilket för övrigt även bidrog till den ryska ekonomiska krisen i slutet på 1980-talet, som lade grunden för den stora omvälvning som skulle komma att ske.

Militärt har regionen varit en *hotspot* allt sedan andra världskrigets slut och under i princip hela det kalla kriget. I och med kapprustningen som följde mellan öst och väst och den ryska uppbyggnaden av sin militära förmåga med tyngdpunkten i Murmanskområdet och deras strategiska ubåtar (SSBN) från slutet av 1950-talet. Har det fram till den ekonomiska kollapsen på 1980-talet ständigt varit en geopolitisk maktbalans i regionen. Avseende Norges tidiga beslut att inte tillåta utländsk trupp eller kärnvapen på sitt territorium har med största säkerhet påverkat möjligheten till goda relationer med Ryssland idag.

Ekonomiskt har Norge i likhet med Sverige och Finland (med nord-sydligt utsträckta landområden) en större glesbyggd och sämre ekonomi i de norra regionerna än i de sydliga. Avseende Sovjetunionen har de nordvästra delarna haft lite av samma förutsättningar. Trots strategiska befolkningsflyttningar till området och den militära koncentrationen har det erfordrats stort centralt stöd för att säkerställa överlevnad. Sovjettiden innebar vidare en successivt ökad skillnad i välfärd mellan öst och väst i regionen som nådde sin kulmen i slutet på 1980-talet när hela landets ekonomi rasade.

Specifikt är *Gråzonen* snarare en förenande faktor än skäl till hård konflikt, vilket för en utomstående betraktare kan uppfattas som lite besynnerligt, där egentligen länderna hittade en fungerande bilateraliseringsnivå som inte ifrågasattes vare sig internt eller externt. Det är möjligt att igångsättandet av hela samarbetsprocessen i regionen har uppfattats av (åtminstone Norge) som ett bättre alternativ än att lösa innevarande gränskonflikt explicit. Utvecklingen inom Havsrätten på 1980-talet skapade viss friktion mellan länderna men i huvudsak förenade det mer än det skilde länderna åt då båda ländernas fiske ifrågasattes.

Avseende det demilitariserade Svalbard, är de större konflikterna mellan Norge och Ryssland ganska avlägsna och från tiden efter andra världskrigets slut. Då Ryssland för att flytta fram sina positioner försökte blåsa liv i sin uppfattning från 1920-talet om en gemensam överhöghet (tillsammans med Norge) för ögruppen. Efter att Norge anslutit sig till Nato 1949 måste graden av protester och utspel avseende Svalbard ses mer som en bricka i ett större spel än riktat mot Norge och som egentligen inte inneburit några större förvecklingar. Ryssland utnyttjade troligen *Svalbard Treaty* i egensyfte för att försöka skrämja Norge bort från Nato. När det inte lyckades kunde Ryssland i varje fall sätta press på Norge vilket nådde framgång och innebar en viss distans i deras hållning till Nato. Norge å sin sida bedrev en balansakt där man hade det militära maktmedlet från Nato i ryggen men gjorde vissa eftergifter och närmande till Sovjetunionen av ren självbevaringsdrift. Däremot har säkert regimen från 1920-talet bidragit till att inte rubba stabiliteten mer i Barentsregionen än vad som förekommit och i den aspekten har den haft en klart stabiliserande effekt, vilket dessutom har underlättats av hur Norge hanterat sin förvaltningsuveränitet.

3. Undersökning

3.1 Strategisk områdesanalys i början på 1990-talet

3.1.1 Händelser i slutet av Sovjetunionens era

1989: ESK-möte i Wien och mandat för förhandling om konventionella styrkor, Sovjet fullföljer tillbakadragandet från Afghanistan, de första fria valen till den nya folkkongressen i Sovjet, Michail Gorbatsjov blir president i Sovjet. Sovjets utrikesminister Eduard Sjevvardnadze talar i NATO för första gången, Boris Jeltsin väljs in i högsta sovjet. 1990: Gorbatsjov reformerar till pluralism och marknadsekonomi, folkkongressen upphäver kommunistpartiets maktmonopol, Boris Jeltsin väljs till president i republiken Ryssland, Tyskland återförenas, Gorbatsjov får Nobels fredspris, *CFE-avtalet*³⁵ undertecknas, i november proklamerar 34 statschefer från Europa och Nordamerika ett enat Europa.³⁶

1991: Ryssland ratificerar avtalet om den tyska återföreningen, Warszawapakten upplöses, Boris Jeltsin insätts som först valda president i Ryssland, misslyckat statskuppen i Moskva, Gorbatsjov kräver upplösning av det kommunistiska partiet och avgår som dess generalsekreterare, de baltiska republikerna blir oberoende och Gorbatsjov är öppen för deras krav på självständighet, de baltiska länderna blir medlemmar i FN och ESK (vid möte i Moskva), OSS (oberoende staters samväld) som ersättning till Sovjetunionen etableras mellan Ryssland, Vitryssland och Ukraina i Minsk, Sovjetunionen upplöses formellt och Gorbatsjov avgår som president. 1992: Bush och Jeltsin proklamerar ett formellt slut på det kalla kriget, Östersjörådet bildas och östblocksländerna med militära chefer deltar i möte i NATO:s militärkommitté. 1993: Ryssland antar ny grundlag, den första gemensamma amerikanskryska militärövningen genomförs i Sibirien, första toppmötet mellan Clinton och Jeltsin, *PPF*³⁷ kontor öppnas formellt i NATO:s högkvarter, Jeltsin upplöser parlamentet och

³⁵ CFE: *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, bindande avtal som signerades i Paris 1990.

³⁶ *Sikkerhetspolitisk kalender 1900-2002*, <http://www.folkogforsvar.no/Materiell/Leksikon/6624/6625>

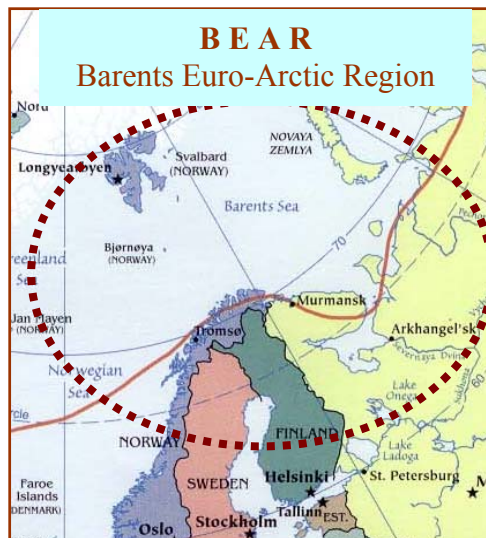
³⁷ PFP: *Partnership for Peace*, som NATO lanserar 1994 för icke NATO medlemmar.

de folkvalda ockuperar vita huset i Moskva varvid säkerhetsstyrkor angriper byggnaden och ockupanterna ger upp efter skottlossning, ryskt flerpartival och ny konstitution inrättas med utvidgad makt för presidenten (Jeltsin).³⁸

3.1.2 Hur Barentssamarbetet initierades

Vidare för att beskriva Barentsregionen i början på 1990-talet och för att främja uppsatsens syfte, det vill säga primärt undersöka om och i sådant fall hur Barentsrådet har påverkat utvecklingen i regionen och mellan Norge och Ryssland, fortsätter jag med en beskrivning av hur samarbetet i Barentsrådets växte fram.

Huruvida Gorbatsjov var den främste pådrivaren för utvecklat samarbete i Barentsregionen eller inte, kan vara egalt men initiativet till en formalisering i *BEAR*³⁹ och utveckling mot *BEARC*⁴⁰ och *BEAC*⁴¹ brukar föräras norrmännen.

Norge som var ett av de första länderna som erkände Ryssland som suverän stat gick även till handling och bistod med 20 miljoner norska kronor i riktad hjälp till nordvästra Ryssland i december 1991. Fem miljoner av dessa blev fördelade mellan fylkena Troms och Finnmark i syfte att starta ett långsiktigt program för att utveckla samarbetet med de ryska nordområdena. I Oslo den 8 mars 1992 undertecknade ländernas utrikesministrar Thorvald Stoltenberg och Andrey Kozyrev ett handlingsprogram för kontakter och samarbete. Härvid lades speciell vikt vid ett gränsöverskridande ekonomiskt samarbete och myndighetsutbyte mellan ländernas nordliga regioner. Den 24 april införde Thorvald Stoltenberg Barentsregionen som ett politiskt begrepp. Vidare genomfördes ett möte mellan fylkesordförandena för Finnmark, Troms och Nordland samt guvernören i Murmansk och viceguvernören i Arkhangelsk där en arbetsgrupp under Erling Flöttens (Finnmark) ledning bildades.⁴²

Arbetsgruppens uppgifter var att koordinera de centrala myndigheternas insatser för att främja bilateralt samarbetet inom ekonomi, vetenskap, ekologi och mänskliga kontakter. Senare på arbetsgruppens initiativ anslöt sig även Lappland och Norrbotten till protokollet.⁴³

I boken, *BARENTS REGION* 1994, av Olav Schram Stokke från Fridtjof Nansen Institutet i Oslo och Ola Tunander från Internationella Fredsforskningsinstitutet i Oslo, ges en god bild av hur Barentssamarbetet initierades 1992.

Redan i förordet uttrycker en av de politiska huvudaktörerna, Norges utrikesminister Thorvald Stoltenberg, hur samarbetet började. På våren 1992 kom han tillsammans

³⁸ *Sikkerhetspolitisk kalender* 1900-2002, <http://www.folkogforsvar.no/Materiell/Leksikon/6624/6625>

³⁹ BEAR: Barents Euro-Arctic Region. Paraplybeteckning för Barentssamarbetet.

⁴⁰ BEARC: Barents Euro-Arctic Regional Council. Barentssamarbetets regionala råd.

⁴¹ BEAC: Barents Euro-Arctic Council. Barentssamarbetets ministerråd på regeringsnivå.

⁴² Smirnov, s. 42-43.

⁴³ *Ibid*, s. 43.

med Andrei Kozyrev Rysslands utrikesminister (1990-1995) och Paavo Väyrynen Finlands utrikesminister (1983-87, 1991-1993) överens om att hålla ett ministermöte i Kirkenes 1993 för att diskutera en regional samarbetsstruktur för regionen (*Barents Euro-Arctic Cooperation*). På mötet den 11 januari i Kirkenes var tretton regeringar representerade och de fem nordiska länderna, Ryssland och Europa kommissionen (EC) kom att undertecknade samarbetsdeklarationen (*Kirkenes Declaration on Cooperation in the Barents Arctic Region*).⁴⁴

Vidare beskriver Stoltenberg ambitionerna och viljan att ersätta tidigare fiendskap med ett aktivt samarbete i syfte att skapa fredfrämjande och förtroendebyggande strukturer genom att sammanlänka de olika delarna till en ny regional samarbetsmodell. Vidare tillägger han att modellen skulle kunna tjäna som exempel för andra regioners samarbete mellan tidigare öst och västgräns samt att Barentssamarbetet är inledningen på en strategi för Europas norra ytterområde.⁴⁵

Han ser två aspekter på samarbetet, varvid det första är ur ett norskt och i viss mån nordiskt säkerhetspolitiskt perspektiv. Där samarbetet skall ses som en del av den norska europapolitiken i samklang med relationerna till Ryssland. Vidare att Norden har blivit ett viktigt fönster för Ryssland till Europa men även omvänt för EU till Nordvästra Ryssland. Vidare att samarbetet kan utgöra grunden för en nordeuropeisk dimension till en framtida gemensam utrikes och säkerhetspolitik i EU som en förlängning av dialogen mellan Bryssel och Moskva. Den andra aspekten kan ses ur ett nationellt perspektiv och som balansen mellan central ledning/styrning och regionalt ansvar/självständighet. Vidare är vikten av att delegera ansvar från de central nivå till regionen själv fundamental för att skapa utveckling och som möjliggjorts i Barentssamarbetet med etableringen av det regionala rådet och representanter från områdets urbefolkningar.⁴⁶

3.1.3 Norges inledande syn på Barentssamarbetet

Johan Jörgen Holst (1937-1994), tidigare försvarsminister 1990-1993 och Stoltenbergs efterträdare som utrikesminister, utvecklar ambitionerna än tydligare vid ett föredrag på Pomoruniversitetet i Arkhangelsk den 21 april 1993 (tre månader efter Kirkenesmötet). Där han menar att vi (Barentssamarbetet) kan göra övergången mellan de västliga och östliga delarna av Europa mjukare och Europa mer homogent. Vidare att samarbetet kan minska skillnaderna och binda samman öst och väst och kanske även utgöra en regional samarbetsmodell som kan bidra till att bygga upp ett nytt Europa.⁴⁷

Vidare beskriver han att det är viktigt att minska de militära motsättningarna och dispositionerna som bidrog till att befästa det kalla kriget. Han betonar regionens fortsatta strategiska läge för Ryssland och västeuropa. I relationen med Ryssland lyfts Barentssamarbetets möjligheter fram som ett gemensamt samarbetsintresse inom ramen för ESK och det nordatlantiska samarbetsrådet *NACC*⁴⁸ samt i Rysslands

⁴⁴ Stoltenberg, 1994, ur förordet till boken *The Barents Region*, O S Stokke och O Tunander.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Det kgl. Utenriksdepartement, Nr. 1/93-April 1993, s. 15.

⁴⁸ *NACC: North Atlantic Cooperation Council*, NATO:s samarbetsinitiativ från 1993 för icke NATO medlemmar, som mynnade ut i PFP och CJTF konceptets utveckling från 1994.

direkta relationer med USA. Vidare framläggs en vilja även inom det militära området med bl a marina samövningar i de nordliga farvattnen, samarbete inom PFP och fredsbevarande operationer.⁴⁹

Vidare avseende regionaliseringstankarna för området och som en strategi eller modell fortsätter Holst med att Norge inte har några traditioner som motsätter ett samarbete mellan *fylken* över gränser. Dessutom att regionaliseringstendenser har funnits i västeuropa sedan 1960-talet och där regioner har spelat en allt större roll på det ekonomiska, kulturella och politiska planet. Vidare i och med det kalla krigets slut öppnas det möjligheter för en regional samarbetsordning (likt Östersjö- och Barentssamarbetet). Många menar att den utvecklingen kommer att förstärkas framöver och att vi kan se fram emot ett *regionenes Europa*.⁵⁰

I vår stragtegi för samarbete och stabilitet måste vi lägga vikt vid främjandet av ekonomisk och politisk utveckling. Nationalismen är idag fredens främsta fiende i Europa. Det är vanskligt och vi har ingen god teori för hur en grundläggande samhällsförändring skall följa *den langsomme revolusjons vei*, efter norskt mönster. Vi måste ändra rambetingelserna för det internationella relationerna i Europa och skapa gemenskap som gynnar olika samfund och folk över nationsgränser. Vidare måste vi utveckla förståelsen för sammanhangen i den mänskliga tillvaron i Europa, där det ömsesidiga beroendet skapar gemensamma utmaningar, ansvar och möjligheter. Vi måste utveckla internationella mekanismer för att tidigt uppfatta konflikter och sedan lösa dem med fredliga medel. Vidare är det viktigt att utveckla regionala samarbetsordningar som gör statsgränser mindre skiljande och betydelsefulla, ge människor en ny identitet som tillägg till den nationella och europeiska, förena folk utan att ändra gränser, skapa förändring genom samarbete hellre än maktbruk.⁵¹

Vidare betonar han att Regionrådet (med *fylkes-*, *oblasts-* och länsrepresentanter) skall vara själva drivkraften i samarbetet. Regeringarnas medverkan i Barentssamarbetet sker genom Barentsrådet där de nordiska och ryska regeringarna deltagar samt EU genom representation från kommissionen. Vidare är det viktigt att samarbetet är öppet på regeringsnivå för andra länder som är intresserade av de utmaningar och möjligheter som finns i området. Barentssamarbetets inre kärna består av Finland, Ryssland, Sverige och Norge som turas om med förmanskapet. Av övriga samarbetspartners som stödjer principerna med Kirkenesdeklarationen har hittills Island, Danmark och EG kommissionen anslutit i Barentsrådet. Det är vidare önskvärt att även andra stater med intressen i området vill ansluta sig.⁵²

Vidare och mer specifikt mot relationerna mellan Norge och Ryssland visar han på att länderna, som de enda kuststaterna i området, har ett särskilt ansvar i Barentssamarbetet. Fiskerinäringen, med bl a viktiga fiskestammar som rör sig oberoende av gränser, innebär ett gemensamt ansvar för att förvalta de gemensamma fiskeresurserna med exempelvis tillsyn mot överfiske. Vidare är båda ländernas energiresurser i havsområdena föremål för möjligt samarbete, framförallt med

⁴⁹ Holst, 1993, s. 15.

⁵⁰ Ibid, s. 16.

⁵¹ Ibid, s. 17-18.

⁵² Ibid, s. 19.

anledning av att det är vårt gemensamma intresse att utvinningarna sker på ett sätt som respekterar den sårbara miljön. Vidare har Norge och Ryssland olösta problem avseende gränsdragningar av havsområdena som kräver samarbete. I 20 år har vi förhandlat för att finna en lösning och vi hoppas att det nya samarbetsklimatet i norr nu innebär att vi kan komma fram till lösningar som båda länderna kan godkänna.⁵³

3.1.4 Ryssland inledande syn på Barentssamarbetet

Nu efter ett inledande norskt perspektiv är frågan med vilken inställning Ryssland anslöt i Barentssamarbetet i början på 1990-talet. I tidigare nämnd bok, *BARENTS REGION* 1994 finns ett kapitel med rubriken *Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region: Promising Beginning* skrivet av *Andrei Kozyrev*⁵⁴, som var Rysslands utrikesminister när Barentssamarbetet inleddes. Han lyfter där fram en optimistisk framtidstro för såväl regionen som Europa.

Han inleder med att det kalla kriget är slut och Warszawapakten upplöst, vilket har avslutat den ideologiska uppdelningen av Europa och nya oberoende stater har uppstått. Själva grunden i olika allianser och mellanstatliga organisationers verksamhet och regelverk har också förändrats. Vilket har resulterat i en helt ny strategisk situation och stämning i Europa. Det är en tydlig och stabil trend mot att utveckla regionalt samarbete med grundprinciper som omfattas enligt dokument och beslut av ESK.⁵⁵

Kozyrev fortsätter med att betona vikten av att stärka stabiliteten i Europa och beskriver specifikt förutsättningarna för de norra regionerna och Barentssamarbetet. Han påpekar områdets enorma naturtillgångar och stora möjligheter för ekonomisk utveckling, dels för regionens egna ekonomiska tillväxt men även som en möjlighet att utveckla samarbetet med grannländerna primärt och övriga världen. Han sammanfattar med att säga " *In short, today's Russian North is a solid and promising partner for mutually beneficial cooperation.*"⁵⁶ Vidare hänvisar Kozyrev till de historiska banden och traditionerna av samarbete i regionen och välkomnar och stödjer Norges initiativ med att formalisera Barentssamarbetet, vilket enligt honom helt överensstämmer med den ryska övertygelsen om att ländernas framtida relationer till största del knyts upp i de norra regionerna.⁵⁷

Därefter lyfter han fram att den ryska regeringen har närmat sig Barentssamarbetet utifrån nationella intressen avseende utrikespolitik, säkerhet, ekonomi, ekologi och sociala områden. Där även fokus på nordvästra Rysslands specifika intressen och behov har varit styrande. Härvid är det viktigt att interaktionen mellan myndigheter på central och lokal nivå möjliggör ett ryskt internationellt samarbete på regional nivå, i syfte att säkra välbefinnande och utveckling i regionen.⁵⁸

⁵³ Holst, s. 20.

⁵⁴ Andrei Kozyrev f. 1951 i Bryssel, Rysslands utrikesminister 1990-1995. Han tillhörde de mer liberala krafterna i Boris Jeltsins regering och tvingades avgå efter tryck från de konservativa nationalisterna i januari 1996.

⁵⁵ Kozyrev 1994, s. 25.

⁵⁶ Ibid, s. 26.

⁵⁷ Ibid, s. 25-26.

⁵⁸ Ibid.

Avseende hur den ryska regeringen har agerat för att främja Barentssamarbetet påpekas att flera årgärder har vidtagits för att hitta lösningarna på regionens sociala och ekonomiska problem. Härvid har exempelvis nya förordningar från den ryska presidenten och resolutioner från regeringen tagits fram tillsammans med lagförslag för det nya ryska federationsrådet samt reformering av central och regional administration.⁵⁹

Vidare betonar Kozyrev att de rysk-norska relationerna inom Barentssamarbetet är viktigaste och att det innefattar alla grundläggande förhållanden mellan länderna. Vidare lyfter han fram alla framsteg och resultaten som redan åstadkommit med bland annat flygplats och motorvägsprojekt med mera, men det viktigaste enligt Kozyrev är alla ansträngningar som gjorts för att övervinna de senaste årtiondens främlingskap och återuppbygga de gamla goda traditionerna av kontakter och handel mellan befolkningarna.⁶⁰

Vidare redogörs för Rysslands specifika intressen och där högsta prioritet är att lösa sociala och ekonomiska problem i landet och inte minst i norra regionen där problemen är särskilt akuta. Vidare behöver Ryssland stöd med finansiering och teknologiskt kunnande från andra länder för att återhämta ekonomin i de norra regionerna. Förståelse finns för grannländernas särskilda intressen i miljöfrågorna och de är inte mindre viktiga för Ryssland. ”*After all, in principle, we all have the same goal – the most complete use of the region’s resources, and the improvement of living standards of its population, with minimum harm to the environment.*”⁶¹ Därför är det viktigt att vi utvecklar projekt med balans mellan ekonomi och ekologi och vi är överens med våra nordiska grannar om behovet av att hantera säkerhetsfrågor om kärnbränsleavfall och radioaktivitet i dess olika dimensioner.⁶²

Vidare fortsätter Kozyrev och betonar Rysslands stora förhoppningar med samarbetet i Barentsregionen. Varvid handeln och ekonomin är högsta prioritet och där små och mellanstora företag skall bli själva drivkraften mot marknadsekonomi. Vidare utvecklingsområden för samarbete är energiutvinning (framförallt olja och gas), fiskerinäring, infrastrukturella frågor, planer för militär omställning och kulturellt utbyte med flera. På lång sikt är ett kommersiellt utnyttjande av *the Northern Sea Route* (Nordostpassagen) av särskild betydelse.⁶³

Avseende Barentssamarbetets konstruktion och stabiliserande påverkan i området betonar Kozyrev att även om fokus ligger på ekonomi, miljö, kultur etcetera. så har själva etableringen och funktionen av Barentssamarbetet blivit en politiskt viktig faktor. Där själva samarbetskonstruktionen i sig är en stabiliserande faktor och stärker samarbetet mellan länderna och även ett stort intresse från länder utanför området att delta (som observatörer) i Barentsrådet, exempelvis Japan avseende eventuell kommersialisering av Nordostpassagen och Portugal inom fiskerinäring.⁶⁴

⁵⁹ Kozyrev, 25-26.

⁶⁰ Ibid, s. 26-27.

⁶¹ Ibid, s. 27.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid, s. 27-28.

⁶⁴ Ibid, s. 28.

Dessutom vill Ryssland för att utveckla Barentssamarbetet ge fler konkreta bidrag för att öka effektiviteten och den praktiska nyttan med samarbetet. Vidare vill Ryssland utnyttja de nationella vetenskapsinstituterna och engagera dem i utvecklingen av samarbetet i regionen för att bättre koordinera verksamheten mellan de centrala regeringsorganen och de regionala myndigheterna. Dessutom vill det ryska utrikesministeriet aktivt stödja uppbyggnaden av legala och organisatoriska strukturer för utländska investeringar i norra Ryssland.⁶⁵

Avslutningsvis påbörjas på utrikesministeriet initiativ en studie över hur fler länder, bland annat inom EU, kan bli mer intresserade av samarbete i regionen inom de ekonomiska områdena. Slutligen för att öka närvaron i området har ryska utrikesministeriet etablerat en delegation i Murmansk och öppnat ett ryskt generalkonsulat i Kirkenes. Där konsulatet i Kirkenes skall utarbeta detaljer kopplade till samarbetet i Barentsregionen och assistera de centrala och lokala myndigheterna.⁶⁶

3.1.5 Barentssamarbetets första deklARATIONER och utveckling

Efter att ha beskrivit hur Norge respektive Ryssland såg på inledningen av Barentssamarbetet övergår jag till att granska själva Kirkenesdeklarationen för att lyfta fram de viktigaste stegen som därmed togs.

Inledningsvis deltog förutom Norge och Ryssland även Danmark, Finland, Island, Sverige och Europakommissionen (EU). Vidare deltog Canada, Frankrike, Japan, Polen, Storbritannien och USA som observatörer.⁶⁷

Deltagarna proklamerade att ett utvecklat samarbete i Barentsregionen avsevärt skulle bidra till en ökad stabilitet och utveckling i Europa och att partnerskap skulle ersätta tidigare konfrontationer och uppdelningar samt bidra till internationell fred och säkerhet. Dessutom att utvecklingen med Barentssamarbetet låg i linje med ESK intentioner och att även Östersjörådet från 1992 var ett tydligt exempel på viljan till ett förstärkt regionalt samarbete i Europa. Vidare uttrycktes stöd för den ryska reformeringsprocessen och att demokratisering och marknadsreformer med lokala institutioner var viktiga för ett närmare regionalt samarbete. De lyfte fram den historiska förändringen och välkomnade de första initiativen till samarbete på lokal och regional nivå, med bland annat den interregionala arbetsgruppen från expertkonferensen i Kirkenes 25-27 september 1992 och Finland, Norge och Sveriges arbete för de norra regionerna inom *Nordkalottkommitténs*⁶⁸ arbete.⁶⁹

Avseende målsättningarna med *the Barents Euro-Arctic Council* (hädanefter BEAC) var deltagarna överens om att undersöka hur man kunde förbättra förutsättningarna för lokalt samarbete i regionen mellan lokala myndigheter och institutioner, industrin och handeln över gränserna. Vidare etablerades BEAC i syfte att förstärka nuvarande

⁶⁵ Kozyrev, s. 29.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Kirkenes Deklarationen, 1993, http://www.beac.st/_upl/doc/459_doc_KirkenesDeclaration.doc

⁶⁸ Nordkalottkommittén Nordkalottkommittén tillsattes 1967 av arbetsmarknadsministrarna i Finland, Sverige och Norge. Med omorganiseringen av verksamheten 1997 bytte kommittén namn till Nordkalotträdet, <http://www.nordkalottradet.nu/nkr/nkr.htm>

⁶⁹ Kirkenes Deklarationen, 1993, http://www.beac.st/_upl/doc/459_doc_KirkenesDeclaration.doc

samarbete och överväga nya initiativ och förslag. Målet med BEAC är att stödja en hållbar utveckling i regionen, med grund ifrån principerna från ”Rio Deklarationen och Agenda 21 of UNCED”⁷⁰. Fortsättningsvis skall BEAC vara ett forum för bilaterala och multilaterala samarbetsmöjligheter inom ekonomi, handel, vetenskap och forskning, turism, miljöfrågor, infrastruktur, utbildning och kulturellt utbyte. Vidare är det särskilt viktigt att projektet kan förbättra situationen för regionens urbefolkning.⁷¹

Vidare underströk deltagarna att BEAC inte skulle duplicera eller ersätta pågående arbeten inom andra bilaterala eller multilaterala forum, men om lämpligt ge tyngd och sammanhang till regionalt samarbete och uppmuntra nya ansträngningar för att möta utmaningar och möjligheter i området. Dessutom välkomnades uppförandet av det regionala rådet (hädanefter BEARC) som inkluderar länsföreträdare i området och representanter för urbefolkningen inom regionen.⁷²

Därefter underströks att BEAC är öppet för alla stater som vill ta en aktiv del i samarbetet. Dessutom fastställdes att det regionala rådssamarbetet skulle bestå av finska Lappland, norska Finnmark, Troms och Nordland, ryska Murmansk och Arkhangelsk samt svenska Norrbotten. Vidare lämnade man en öppning för eventuellt tillkommande län motsvarande.⁷³

Avseende miljöfrågor underströks vikten av att stärka det bilaterala och multilaterala samarbetet för att skydda den sårbara miljön. Strategin för skydd av den arktiska miljön från ministermötet i Rovaniemi 1991 antogs och även vidare arbete med AMAP⁷⁴ samt att integrera miljöfrågorna inom allt övrigt samarbete i regionen. Deltagarna betonade även behovet av internationellt samarbete inom områdena utvidgad kontroll av miljön och radioaktiviteten i regionen, förbättrat arbete för ökad säkerhet runt kärnanläggningar och återställning av områden nedsmutsade av kärnavfall.⁷⁵

Avseende det ekonomiska samarbetet insåg deltagarna vikten av utvidgat ekonomiskt samarbete i regionen inom handel, investeringar, industriellt samarbete, etcetra. Med tanke på områdets sårbara miljö påpekades det särskilda behovet av att iakta EIA⁷⁶ från 1991 och principerna om sund och hållbar miljö inom alla områden av ekonomiskt samarbete. Deltagarna kom överens om att utveckla mål och medel för att befrämja

⁷⁰ Agenda 21, the Rio Declaration on Environment and Development, and the Statement of principles for the Sustainable Management of Forests were adopted by more than 178 Governments at the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) held in Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

⁷¹ Kirkenes Deklarationen, 1993, http://www.beac.st/ upl/doc/459_doc_KirkenesDeclaration.doc

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ AMAP: Arctic Monitoring and Assessment Programme. Ett handlingsprogram för att värdera och förebygga miljöförstöring.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo, 1991) -The Espoo (EIA) Convention: Reglerar krav på parterna att ta tidig hänsyn till miljöpåverkan vid planering av stora projekt och att även underrätta och konsultera varandra vid risk för miljöpåverkan över gränserna, <http://www.unece.org/env/eia/>

handel och investeringar och åstadkomma en struktur för ett bredare samarbete på kommersiella grunder på företagarnivå.⁷⁷

Vidare avseende samarbete inom ekonomi, vetenskap och teknologi, regional infrastruktur, kulturella relationer och turism byggde Kirkenes deklARATIONEN på samma principer om att uppmuntra regionala initiativ och inom respektive område stödja på central nivå för att främja en positiv utveckling i regionen.⁷⁸

Vid det andra BEAC mötet i Tromsø 14-15 september 1994 hade organisationen konstituerats med de olika rådsstrukturerna inom Barentssamarbetet. Till mötet hade dessutom samarbetet utökats på regional nivå med den ryska republiken Karelen och på observatörsnivå hade Holland tillkommit. Med Tromsø kommunikén bekräftades och förstärktes principerna från Kirkenes deklARATIONEN och man uttryckte tillfredsställelse över det utvecklade samarbetet och uppnådda resultat. Vidare visades tilltro till att Finlands, Norges och Sveriges ansökan till EU och Rysslands partnerskaps- och samarbetsavtal med EU ytterligare skulle gynna utvecklingen i regionen. Fokus på mötet var kontakten mellan befolkningarna och kulturella relationer samt miljöfrågor. Desutom fördes Nordostpassagen, utbildning, hälso och sjukvård upp på samarbetsagendan.⁷⁹

Vid det tredje BEAC mötet i Rovaniemi 9-10 oktober 1995 fortsatte utvecklingen med fler intresserade observatörsstater och på den regionala sidan visade finska Oulu och svenska Västerbotten intresse för deltagande (regionerna fick observatörsstatus 1996 och blev fullständiga medlemmar i det regionala samarbetet 1998). Mötet uttryckte tilltro för att Danmarks, Finlands och Sveriges medlemskap i EU skulle öka möjligheterna för samarbete i regionen. Vidare att utvecklingen med interimsavtalet (Partnership and Cooperation Agreement, PCA) mellan Ryssland och EU också skulle stärka regionens utveckling. Dessutom underströks vikten av EU:s aktiva deltagande i Barentssamarbetet. Vidare välkomnades utvecklingen mot ett arktiskt samarbete mellan de åtta arktiska länderna (vilket stadfästes med Ottawa deklARATIONEN 1996) och tillfredsställelsen över det nordiska ministerrådets stomprogram för samarbete med gränsande områden.⁸⁰

3.1.6 De norsk-ryska relationerna i början på 1990-talet

Avseende relationen mellan Norge och Ryssland i början på 1990-talet, ses Norge inte ur ett ryskt perspektiv som en central utrikespolitisk aktör utan att det är deras relationer i Nato och deras kontakter med EU (där exempelvis den ryska utrikesministern Kosyrev har uttalat stöd för ett norskt medlemskap) som är viktiga. Vidare att Barentsregionens är militärstrategiskt viktig för Ryssland och där å ena sidan den marina betydelsen av nordflottan har ökat, men å andra sidan har den marina betydelsen i Ryssland minskat. Vidare är Norge både för det officiella och det inofficiella Ryssland ett fönster mot väst, som kan utnyttjas som ett mål i sig och även ge öppningar västerut. Andra viktiga faktorer är västvaluta till Ryssland i form av

⁷⁷ Kirkenes DeklARATIONEN, 1993, http://www.beac.st/_upl/doc/459_doc_KirkenesDeclaration.doc

⁷⁸ Ibid, http://www.beac.st/_upl/doc/459_doc_KirkenesDeclaration.doc

⁷⁹ Tromsø kommunikén, 1994, http://www.beac.st/_upl/doc/499_doc_Tromsø%20communique_1994_e.doc

⁸⁰ Rovaniemi kommunikén, 1995, http://www.beac.st/_upl/doc/497_doc_Rovaniemi%20communique_1995_e.doc

bistånd och exportintäkter från Norge. Vilket bland annat inneburit att Murmansk har en mycket mindre nedgång i köpkraft än det ryska genomsnittet.⁸¹

Vidare avseende Barentssamarbetet, skall det i först hand ses som ett funktionellt regionsamarbete. Där samarbetet syftar till att knyta kontakter och nätverk för att främja ekonomisk och kulturell utveckling samt lösa infrastrukturella och miljömässiga problem i området. Normalisering av förbindelser är nyckelbegreppet och en förutsättning för samarbetet var att säkerhetspolitiken skulle hållas utanför. Detsamma gällde den olösta gränsdragningen av havsområdet. Barentssamarbetet är det första omfattande samarbetsprojektet mellan Norge och Ryssland. På grund av norsk oro över en för stark bilateralisering i förbindelserna mellan Moskva och Oslo kom fler länder att delta, men det är Norge och Ryssland som bildar ryggraden i samarbetet.⁸²

Kjölberg (1997) fortsätter med att ur ett norskt perspektiv framstår de ryska miljöproblemen som viktigast, bland annat har Norge erbjudit 300 miljoner norska kronor till stöd för modernisering av smältverket i Nikel förutsatt att Ryssland själv investerar en större summa. Dock har inte miljöproblemen prioriterats lika högt från rysk sida. Problemen har minskat avseende industriutsläppen på Kolahalvön, men det beror inte på miljöskyddsreformer utan på drastiska minskningar av produktionen. Ett problem avseende miljöskyddsintressen är att den traditionella sovjetisk/ryska hållningen avseende att inte ge andra länder insyn i nationella problem fortfarande råder.⁸³

Vidare avseende de norsk-ryska relationerna påpekar Kjölberg att flera av de viktiga områden som säkerhetspolitik, energipolitik, gränslinjen i Barentshav och Svalbardsproblematiken inte är med i Barentssamarbetet. Inga av dessa problem har emellertid stått på den politiska dagordningen de senaste åren. Undantaget är jurisdiktionen över fiskerizonerna som inte direkt är en del av den ekonomiska zonen. Här har länderna ett gemensamt intresse av att skydda resurserna och behålla största möjliga del själva. Därför har Ryssland inte krävt en fiskevärnszon runt Svalbard och man har stöttat norsk uppfattning i det så kallade "smutthullet" öster om Svalbard. Vidare gäller fortfarande ordningen i gråzonen som etablerades 1978 mellan länderna. Avseende Svalbard har området hamnat mer i periferin då varken Ryssland eller Norge prioriterat det särskilt högt på den utrikespolitiska agendan. Här har tidigare behov av att markera det norska suveränitetsansvaret och öka inflytandet ersatts med ekonomiska och i viss mån forskningsmässiga hänsyn för att bestämma aktiviteterna i området.⁸⁴

Kjölberg påpekar vidare vikten av bilaterala avtal mellan länderna. Vilka har då tecknats mellan Norge och Ryssland i början av 1990-talet med bäring på regionen?

I ett MOU från 2000 framgår några av de avtal som tecknats tidigare. Den 4 oktober 1995 tecknades avtal avseende samarbete vid sjöräddning i Barentshav och samarbete inom kärnkraftssäkerhet. Den 28 april 1994 skrevs ett samarbetsavtal avseende oljeutsläpp i Barentshav och den 10 januari 1993 samarbete avseende tidig varning

⁸¹ Kjölberg, 1997, s. 357.

⁸² Ibid, s. 358.

⁸³ Ibid, s. 358-359.

⁸⁴ Ibid, s. 359-360.

vid kärnkraftsolyckor och utbyte av information om kärnkraftsinstallationer. Den 3 september 1992 skrevs ett miljösamarbetsavtal och den 1 oktober 1990 ett samarbetsavtal avseende incidentförebyggande åtgärder för sjöfart utanför territorialvattnet.⁸⁵

Tidigare på 1970 talet skrevs samarbetsavtal avseende handelssjöfart 1974, inom fiskerisektorn 1975, ömsesidiga relationer inom fiskerisektorn 1976 (vilket ledde fram till Gråsoneavtalen 1978).⁸⁶

3.1.7 Sammanfattande slutsatser i början på 1990-talet

Generellt kan perioden karaktäriseras av en stor vilja till nyordning i regionen och där Norge var drivande för att utveckla ett gränsöverskridande samarbete och då specifikt med den nygamla staten Ryssland. Det stora samförstånd som rådde mellan makthavarna i norra Europa och då främst som en konsekvens av det sovjetiska sammanbrottet är tydligt. Det kan även förklara varför flera av nyckelaktörerna som blev ledande i nya Ryssland (exempelvis utrikesminister Kozyrev) hade en stor tilltro till liberala marknadsekonomiska reformer och unisont bejakade Norges initiativ till samarbete i regionen. Att från början få med EU (kommissionen) som representant i Barentssamarbetet (likväl som i Östersjörådet 1992) har sannolikt bidragit till den positiva utveckling som skedde för att stabilisera norra Europa och försöka normalisera förbindelserna mellan väst och öst.

Politiskt innebar nyordningen i Ryssland i början på 1990-talet, med bland annat Gorbatjovs reformering mot marknadsekonomi och avskaffandet av kommunistpartiets maktmonopol, nya öppningar för initiativ i regionen. Perioden präglades av Rysslands inrikespolitiska och ekonomiska kaos med bland annat tillbakadragandet från Afghanistan, maktövertaganden och kupp försök. Det är rimligt att anta att Rysslands brist på ordning och kontroll underlättade Norges samarbets- och stabiliseringsstrategi (som Stoltenberg uttryckte det) och deras initiativ till ett formaliserat Barentssamarbete. Härvid drev Norge på det multilaterala samarbetet (Ryssland gavs ingen option till mer bilaterala lösningar) och deras regionaliseringstankar med ett ökat gränsöverskridande i regionen. De underbyggde initiativet med ett kraftfullt ekonomiskt stöd till nordvästra Ryssland och att samarbetet (men även Norge som aktör) skulle bidra till utvecklade relationerna mellan EU och Ryssland och möjliggöra ett fördjupat samarbete till ömsesidig nytta. Ryssland, som utrikesminister Kozyrev (1994) uttryckte det, hade såväl behov som intresse av att närma sig samarbetet av nationella skäl (akut ekonomiskt bistånd till landet och specifikt de nordvästra delarna var en viktig faktor) och att Ryssland såg ett utökat samarbete som ett naturligt steg med prioritet på de norsk-ryska relationerna. Barentssamarbetet får ett snabbt genomslag och kanske främst tack vare den unika konstruktionen med fokus på *Low Politics* (mjuk säkerhet) och ett regionalt råd som såväl drivkraft som genomförandeansvarig och med en öppenhet för flera deltagande regioner och stater. Norges utrikesminister Holst (1993) pratar om en modell för *regionenes Europa* och Kozyrev betraktar samarbetsformen som en

⁸⁵ MOU 2000 mellan Norge och Ryssland,
<http://odin.dep.no/ud/engelsk/p10002187/032001-990363/dok-bn.html>,

⁸⁶ Ibid.

politiskt viktig faktor och stabiliserande i sig, vilket kan exemplifiera den rådande samsynen.

Militärt får regionen successivt en minskad betydelse i efterverkningarna av det sovjetiska sammanbrottet och där tidigare uppfattade hot i princip försvinner, vilket i den geopolitiska andan bidrar till områdets ökade marginalisering. Dock som Kjölberg (1997) hävdar är regionen fortsatt militärstrategiskt viktig för Ryssland och deras Nordflotta men samtidigt har Marinen fått en minskad betydelse i Ryssland. En annan viktig förändring är Natos initiativ med upprättandet av ”NACC”⁸⁷ och härvid ett utökat samarbete även utanför organisationen och där Nato:s men även USA:s partnerskapssamtal med Ryssland innebar en stabilisering av regionens militärstrategiska situation.

Ekonomiskt tog Norge tidigt initiativ (20 miljoner norska kronor under 1991) för att bistå nordvästra Ryssland och av dessa medel fick Norges norra regioner en fjärdedel för att utveckla regionalt samarbete med deras ryska motsvarigheter. En generalisering av förhållandena i regionen är att Norge ekonomiskt vill få ett ökat utbyte och handel med nordvästra Ryssland och göra långsiktiga investeringar som på sikt även gynnar de norska regionerna och landets utveckling samt få Ryssland att komma till bukt med deras enorma (och för Norge hotande) miljöproblem. Ryssland å sin sida vill dels få en akut ekonomisk och teknologisk hjälp men vill även ha en långsiktighet mot marknadsekonomi där utbytet måste vara dubbelriktat.

Specifikt innebar början på 1990-talet att *Gråzonen* och gränskonflikten mellan länderna kom att tonas ned och där de gemensamma årliga *Gråzonen-avtalen* skrevs mellan länderna utan någon ansats att nå en överenskommelse avseende gränsdragningarna.

Avseende det demilitariserade Svalbard, innebar början på 1990-talet att den tidigare norska markering av suveränitetsansvar hade ersatts av en större hänsyn. Dessutom var Svalbard varken för Ryssland eller för Norge en prioriterad fråga på den utrikespolitiska dagordningen.

3.2 Strategisk områdesanalys i början på 2000-talet

3.2.1 Påverkande händelser i slutet på 1990-talet

Som en bakgrund till utvecklingen i början på 2000-talet och explicit relationen mellan Norge och Ryssland så förtjänas inledningsvis en beskrivning av den ryska utvecklingen i slutet på 1990-talet där landets ekonomiska och politiska kris kan ge en bredare förståelse för hur landet hanterade sina internationella relationer.

I maj 1998 avsatte den ryska presidenten Boris Jeltsin statsministern Tjernomyrdin på grund av den ekonomiska krisen i landet och ersätta honom med Sergej Kirijenko. I augusti ger den internationella valutafonden ett lån till Ryssland på 180 miljarder Nkr men trots det faller Rubeln och aktierna kraftigt. I september blir den tidigare

⁸⁷ NACC: North Atlantic Cooperation Council, Nato:s samarbetsinitiativ från 1993 som mynnade ut i PFP och CJTF konceptet från 1994.

utrikesministern Primakov ny statsminister och Jeltsin överlämnar en del av makten. I mars 1999 blir Tjeckien, Polen och Ungern nya medlemmar i NATO som då består av 19 länder. Den sista december 1999 avgår Boris Jeltsin och överlåter ämbetet till statsministern Vladimir Putin som formellt väljs till president den 26 mars 2000. I april 2000 ratificerar den ryska Duman *START II*⁸⁸ avtalet och i augusti sjunker den ryska atomubåten *Kursk* under en flottövning och alla ombord omkommer.⁸⁹

En annan viktig bakgrund (och av många i västvärlden ansedd som en nyckelfråga i relationen med Ryssland) är den pågående konflikten i Tjetjenien. Det första kriget mellan 1994-1996 ledde fram till ett vapenstillestånd som innefattade en parlamentarisk ordning som accepterades av Ryssland. När Vladimir Putin (då premiärminister) den 1 oktober 1999 förklarade ledningen i Tjetjenien med presidenten *Aslan Maschadov* och hans parlament olaglig, var det inledningen på en ny fas och en rysk intervention i Tjetjenien som har pågått sedan dess.⁹⁰

En beskrivning av Ryssland inför 2000-talet och explicit mot Barentssamarbetet är den så kallade Murmansk-rapporten (av Hannes Manninen) till Nordiska Ministerrådets närområdesutskott som kom 1998, där han inledningsvis konstaterar att Ryssland förhållandevis snabbt är på väg mot marknadsekonomi. Dock har gamla tankesätt, maktstrukturer, verksamhetsformer och traditioner svårt att snabbt förnyas och den materiella grunden för ekonomi i Ryssland är dålig. Vidare är fattigdomen utbredd, området (explicit Murmansk i rapporten) är i många avseenden i behov av investeringar och samhällets struktur är ännu inte färdigt för stora socialpolitiska lösningar. Vidare betonades också de gigantiska miljöproblemen. EU har hittills inte uppmärksammat Europas nordliga delar i tillräcklig grad. Finlands initiativ till en nordlig dimension avser att avhjälpa denna brist.⁹¹

Vidare uttrycker rapporten, mer explicit mot Barentssamarbetets utvecklingsbehov samt för att belysa skillnaderna mellan de olika nordiska ländernas situation, att genom det regionala samarbetet har de nordligaste områdena i Finland, Norge och Sverige försökt förbättra förhållandena i nordvästra Ryssland. Ett villkor för projekten har varit att också mottagarparten deltar i kostnaderna vilket har varit ett problem då Ryssland har brist på pengar. Efter Finlands och Sveriges EU-tillträde (1995) har samarbetet utvecklats så att enskilda projekt har tilldelats både nationell finansiering och EU-finansiering genom programmen *Tacis* och *Interreg*. BEAC saknar till exempel verktyg att fatta operativa beslut om finansieringen. BEARC bör utvecklas till ett politiskt organ som utöver att dra upp riktlinjerna för programarbetet också riktar till exempel EU-medel till konkreta och gemensamt beslutade ändamål. Inom ramen för samarbetet i Barentsområdet har det under de första fem åren använts totalt 800 miljoner Nkr till mer än 500 olika projekt. Många projekt har haft inverkan på medborgarnas vardagliga liv. Flera projekt har dock strandat på den ryska

⁸⁸ START II avtalet avseende nedrustning av USA och Rysslands kärnvapen undertecknades 1993, men ratificerades av den amerikanska senaten först i januari 1996 och den ryska Duman i april 2000.

⁸⁹ *Sikkerhetspolitisk kalender 1900-2002*, <http://www.folkogforsvar.no/Materiell/Leksikon/6624/6625>

⁹⁰ *Globalsecurity, Phase two – The ground operation – October-November 1999*,
<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya2-5.htm>

⁹¹ Manninen, Murmansk-rapporten 1998 till närhetsutskottet i NMR,
<http://www.norden.org/nr/2-6-7-rapp/sk/murmanskrap.htm>

byråkratin. Tack vare att Norge inte är med i EU har de mer flexibla möjligheter att finansiera projekt på bägge sidor av sin gräns än vad Finland och Sverige har.⁹²

Slutsatser

Sammanfattningsvis medförde den ekonomiska krisen (trots västligt bistånd), kriget i Tjetjenien, Nato:s utvidgning österut med mera, en inrikespolitisk kris som banade väg för en nyordning med Putin som president (formellt från mars 2000). Samtidigt vad gäller institutionellt samarbete innebar slutet på 1990-talet en ökad interaktion mellan Ryssland och EU, Nato, USA med flera tunga aktörer och samarbetet inom BEAR fortsatte att successivt utvecklas inom *Low Politics* området vilket rimligen uppfattades som väldigt förhoppningsfullt. Vidare hade samarbetet i nya internationella forum som Arktisrådet utvecklats och dessutom hade EU fått ett ökat fokus på norra Europa.

3.2.2 Barentssamarbetet fortsatta utveckling

Inledningsvis är det intressant för att påvisa hur intresset för Barentssamarbetet har utvecklats att se på hur representationen har utvidgats. Vid Kirkenes deklARATIONEN 1993 var det Norden och Ryssland samt EU kommissionen som deltog och med sju observatörsstater närvarande.

Det regionala samarbetet bestod inledningsvis av tre norska, två ryska och ett svenskt och ett finskt län (fylken, oblaster). Efter tio år och nio ministermöten (2003) var det regionala samarbetet nästan fördubblat då sex nya regioner tillkommit (tre från Ryssland, två från Finland och ett från Sverige).

Avseende representationen från olika observatörsstater med mera har även det intresset vuxit från de inledande sju till nio 2003 (och där alla stora var med), men den största förändringen hade skett på den multilaterala organisationsnivån. Varvid i början på 2000-talet de tre övriga stora nordliga råden (Arktiska-, Östersjö-, och Nordiska ministerrådet) deltog men även FN organ (IAEA kontakt expert grupp), EU organ och internationella finansinstitutioner (NEFCO, Nordic Environmental Finance Corporation).

Specifikt mot Barentssamarbetet och de tre sammanträdena under början på 2000-talet i BEAC, togs det ett antal viktiga steg vid det sjunde mötet i Oulu 2000, mot utökat samarbete på flera nivåer i regionen. Bland annat betonades vikten av regionalt samarbete som en stödjande faktor för Pan-europeiskt samarbete och säkerhet varvid OSSE:s policydokument *Charter on European Security*⁹³ välkomnades. Vidare var

⁹² Manninen, <http://www.norden.org/nr/2-6-7-rapp/sk/murmanskrap.htm>

⁹³ Policydokument *Charter on European Security*, som är mer politiskt än juridiskt bindande, från slutet på 1990-talet och färdigställt på OSSE mötet i Istanbul i november 1999. De nya initiativen syftade bl a till att skapa en plattform för säkerhetssamverkan, utveckla OSSE:s roll inom fredsbevarande operationer, skapa snabbinsats enheter *Rapid Expert Assistant and Cooperation Teams (REACT)* och etablera ett operationscentrum för att bättre och snabbare kunna genomföra insatser. NATO Handbook Ch 15: The Wider Institutional Framework for security. <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb150202.htm>

BEAC positiva till att utvidgning av samarbetet inom det parlamentariska området i regionen som hade påkallats vid den parlamentariska konferensen vid det så kallade *Altamötet*⁹⁴ i april 1999. (Vilket sedan dess har inneburit en parlamentarisk utveckling med flera möten och sammankomster samt representation vid BEAC möten).⁹⁵

De kanske viktigaste punkterna från det sjunde sammanträdet i Oulu behandlade samarbetet mellan EU och Ryssland. Där Barentsrådet framhöll antagandet av EU:s gemensamma strategi för Ryssland (*EU common strategy on Russia*) i juni 1999 och den ryska svarsstrategin (*mid-term Strategy for EU-relations*) i oktober 1999. Dessa ansågs tillsammans med tidigare partnerskaps- och samarbetsavtal mellan EU och Ryssland (PCA 1997) bekräfta en god grund för positiv utveckling. Vidare framhölls slutsatserna från utrikesministermötet avseende *The Northern Dimension*⁹⁶, i november 1999 och betonade den gemensamma politiska plattform för framtida samarbete mellan EU, deras medlemsstater och partnerländer i norra Europa. Vidare framhöll rådet uppmaningen från Europarådet till Europakommissionen avseende förberedelserna för en *Northern Dimension Action Plan*⁹⁷ vilket även skulle inkludera partnerländerna i förberedelseprocessen. Dessutom uttryckte BEAC att man skulle ta en aktiv roll i den framtida utvecklingen och genomförandet av denna plan samt tryckte särskilt på behovet av regionala samarbetsstrukturer och såg positivt på det regionala rådet (BEARC) och deras uttalade vilja om deltagande.⁹⁸

Vidare på nästkommande möte i Murmansk i mars 2001 (under Sveriges ordförandeskap i EU) påpekades, med hänvisning till OSSE:s sammanträde i Istanbul i november 1999, att regionalt samarbete som BEAR har blivit ett viktigt medel för att öka säkerheten inom hela OSSE-området. Vidare välkomnades den ökande samordningen mellan Arktiska-, Barents-, Östersjö- och Nordiska ministerrådet i strävan att effektivisera samarbetet inom olika områden. Vidare gjordes ånyo bekräftelser avseende EU:s *Northern Dimension Action Plan*, *TACIS*, *Interreg* och andra program för regionen och där vikten av att konkretisera och följa upp utvecklingen betonades. Vidare påpekades ånyo vikten av ett utvecklat samarbete mellan EU och Ryssland. Dessutom markerades nyttan med det goda samarbetet inom BEAR mot ökad trygghet och säkerhet i regionen som exemplifierades med de gemensamma ansträngningarna som genomförts vid ubåtskatastrofen med *Kursk*.⁹⁹

⁹⁴ Alta-mötet genomfördes i det nordiska ministerrådets (NMR) regi och det var första gången som parlamentariker från Finland, Norge, Sverige och nordvästra Ryssland samt representanter för urbefolkningen samlades för konferens i Barentsregionen.

<http://www.riksdagen.se/debatt/9900/forslag/NR1/NR100007.ASP>

⁹⁵ Oulu kommunikén, 2000,

http://www.beac.st/_upl/doc/525_doc_Oulu%20Joint%20Communique%202000.doc

⁹⁶ *The Northern Dimension* som en viktig EU policy växte fram mellan 1997-1999 för att stadfästas under det finska ordförandeskapet i november 1999 och är en paraplypolicy för de internationella och externa policies som täcker Östersjöregionen, Ishavsregionen och nordvästra Ryssland

⁹⁷ *Action Plan for the Northern Dimension in the external and cross-border policies of the European Union*. På initiativ från Finland togs den första handlingsplanen för den nordliga dimensionen 2000 för att gälla 2001-2003, den andra gäller nu mellan 2004-2006.

⁹⁸ Oulu kommunikén, 2000,

http://www.beac.st/_upl/doc/525_doc_Oulu%20Joint%20Communique%202000.doc

⁹⁹ Murmansk kommunikén, 2000. http://www.beac.st/_upl/doc/487_doc_Murmansk%20communique_e.doc

Vid 10-års jubileum av Barentssamarbetet den 11 januari då regeringscheferna från Danmark, Finland, Island, Norge, Ryska Federationen och Sverige, tillsammans med EU kommissionens representant och i närvaro av EU:s ordförandeskap proklamerades en gemensam deklARATION. Där det först konstaterades att mycket hade åstadkommits och att BEAR innebär en unik förbindelse som styrker värdet av ett mellanstatligt samarbete och länsmyndigheternas samarbete samt de direkta folkliga förbindelserna. Vidare betonades samarbetets roll i att stärka och ytterligare utveckla EU:s policy avseende den nordliga dimensionen och genomföra dess handlingsplaner samt att det är en betydelsefull grund för interaktionen med Japan, Kanada och USA i det nordligaste Europa.¹⁰⁰

Vid det nionde BEAC mötet i Umeå (2-3 oktober 2003) välkomnades att de parlamentariska representanterna för första gången var närvarande. Vidare, efter att ha konstaterat att många olika samarbetsprojekt på regional nivå var genomförda, markerades även att ett ryskt tillträde till WTO skulle utveckla handeln och det ekonomiska samarbetet i Barentsregionen. Dessutom som ett exempel betonades vikten av säkerhets och miljömässig hänsyn och åtgärder kopplat till olja och gas utvinning samt flera andra kopplingar mot finansiering av en mer säker och miljövänlig utveckling i de ryska delarna av regionen.¹⁰¹

Slutsatser

Barentssamarbetet har inte genomgått någon revolutionerande utveckling ifrån början av 1990-talet till i början på 2000-talet, utan snarare en stegvis ökad institutionalisering. En trolig orsak till det är att området, jämfört med andra gränsområden mellan väst och öst, ur bådas perspektiv ses som den kanske snabbaste vägen till ökad integration. Härvid innebär det en stabiliserande faktor för regionen, så länge den övertygelsen kan bibehållas. Det som verkar uppenbart är att såväl inom organisationen själv som från utomstående betraktare är att arbetet uppfattas som framgångsrikt i syfte att generellt överbrygga regionspecifika problem. Ett tecken på det är det ökade intresset för deltagande i BEAC som egentligen har som viktigaste uppgift (ur deras samfälliga dokument) att konfirmera och följa upp de praktiska insatser som gjorts och påverka till nya initiativ.

3.2.3 Norges syn på Barentssamarbetet

Den norska synen på Barentssamarbetet har inte förändrats sedan början på 1990-talet. Vid Altamötet i november 1999, ger Peter Angelsen (som ersättare för utrikesminister Vollebeck) en återblick som styrker bilden av fortsatt framtidstro.

Han lyfter fram att samarbetet har funnit sin trygga form och där de enkla administrativa strukturerna är en styrka. Vidare att samverkan mellan central och regional nivå är fruktbar och att projekten och aktiviteterna är många. Han betonar stabilitet, välfärd och utveckling för regionens framtida visioner och konstaterar den ökade tillit som samarbetet hittills har inneburit inom en mängd olika områden. Vidare beskrivs Barentsregionens resurser, möjligheter och potential för ekonomisk och social utveckling men samtidigt markeras behovet av social och ekonomisk

¹⁰⁰ Barents Summit Declaration, 11 januari 2003,

http://www.beac.st/_upl/doc/462_doc_BarentsSummitDeclaration.doc

¹⁰¹ Umeå kommuniken, 2003, http://www.beac.st/_upl/doc/568_doc_Joint%20Communiqué%20eng.doc

utjämning och ansvaret för miljön. Han betonar EU:s satsning med den nordliga dimensionen, vilket även gynnar länder som inte är EU-medlemmar (läs Norge och Ryssland). Han beskriver Barentsregionen som en bro mellan Ryssland och EU samt menar att EU:s stödprogram *TACIS*¹⁰² och *Interreg*¹⁰³ möjliggör finansiering och genomförande av många viktiga projekt.¹⁰⁴

Efter tidigare identifiering av Norge som initiativtagaren till Barentssamarbetet (i början på 1990-talet) och med ökade möjligheter för att i första hand utveckla relationerna mellan Ryssland och Norge. Är nästa utvecklingssteg att peka på Finlands roll (efter EU medlemskapet 1995) som initiativtagare till *EU:s Northern Dimension* och vidhängande *Action Plan* i slutet på 1990-talet. Initiativet kan ses som ett nytt samarbetssteg in på 2000-talet men även som ett finskt intresse (strategi) för att utvidga samarbetet av säkerhetspolitiska skäl. Huruvida dessa olika nordiska initiativ hittills har med- eller motverkat till en ökad säkerhetspolitisk stabilitet i norra Europa och explicit för Barentsregionen kommer jag att återkomma till. Dock vill jag först beskriva hur Ryssland såg på den nordliga dimensionen, vilket även kan inkludera synen på samarbetet i Barentsregionen generellt i början på 2000-talet och med vilka implikationer det medför.

3.2.4 Rysslands syn på Barentssamarbetet

I en rapport från ett seminarium i Björkliden, Sverige den 14-17 juni 2001 avseende den nordliga dimensionen (hädanefter ND) beskriver bl a *Alexander Sergounin*¹⁰⁵ i *The Russian post-communist discourse on Northern Europe: a chance for regionbuilding* vad som måste beaktas. Han ser fem viktiga utmaningar för att få ND mer accepterad i Ryssland.

Den första (1) är svårigheten att förändra den traditionella ryska synen på säkerhet från *hard security* till andra intresseområden och *soft security*. Här fortsätter han och menar att förändringen av säkerhetsbegreppet och tyngdpunktsförskjutningen mot *soft security* innebär att gamla aktörer som NATO och OSSE kan ifrågasättas. Han pekar på att organisationer som Barents-, och Östersjörådet är bättre konstruerade för att hantera de nya problemen och att Ryssland har haft svårt att anpassa sig till den nya verkligheten. Vidare beskriver han att en andra orsak (2) är att det kalla krigets odelbara säkerhetsstruktur nu under nya omständigheter möjliggör regionala lösningar utan behovet av att skapa säkerhetsregimer. Vilket utmanar de traditionella säkerhetsorganisationerna och underminerar en av Rysslands traditionella pelare i sin Europapolitik, som syftade till att göra OSSE till den huvudsakliga Pan-europeiska säkerhetsinstitutionen. Den tredje (3) är att med den lösare struktur som föreslås

¹⁰² *TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States)* programmet initierades av EC 1991 och inkluderar idag 12 partnerskapsländer i Östeuropa och Centralasien. Programmet har tillsammans med implementeringen av partnerskaps- och samarbetsavtal (*PCA:s*) med respektive länder utvecklats till ett strategiskt instrument för EU.

¹⁰³ *Interreg (The Interregional Community Initiative)*, skapades 1990 och syftade till att förbereda gränsområden mot en mer gränslös gemenskap. *Interreg II* (1994-1999) finansierades med 3,5 miljarder Euro och *Interreg III* (2000-2006) med 6 miljarder Euro för transnationellt och interregionalt samarbete för att uppmuntra, harmonisera och balansera utvecklingen i Europa.

¹⁰⁴ Den norska regeringens huvudinlägg vid parlamentarikerkonferensen i Alta 8 april, 1999.
http://www.norden.org/alta/taler/peter_angelsen.htm

¹⁰⁵ Alexander Sergounin, professor i politisk vetenskap och internationella relationer vid *Nizhny Novgorod Linguistic University*.

inom ND, ges Ryssland för första gången valmöjligheter i sin relation med EU. Den fjärde (4) är att Ryssland har underskattat regionaliseringens roll både nationellt och internationellt. Därför har Moskva varit misstänksam mot den subregionala idén men efter hand verkar fördelarna ha övervägt nackdelarna med att se de nordvästra delarna av landet som en speciell region. Den sista faktorn (5) är att ND utmanar det traditionella ryska suveränitetskonceptet. Där Moskvans grundläggande inställning har varit att alla delar av federationen skall ha samma status. Dock har man efter hand insett att EU inte utmanar den ryska territoriella integriteten och sett engagemanget som ett gränsöverskridande och transregionalt samarbete för att skapa en stabil zon och ekonomiskt välstånd och inte som ett försök att sönderdela Ryssland.¹⁰⁶

Vidare pekar Sergounin på att det finns tre huvudsakliga skolor inom den ryska politiska och akademiska eliten där den första med politiska realister och geopolitiker fortfarande har de flesta förespråkarna. De hävdar fortfarande det polära förhållandet mellan öst och väst och där ekonomiska instrument har ersatt de tidigare militära hoten. Avseende den andra skolan och de liberala institutionalisterna (dit rimligen Sergounin själv hör hemma) så anser de att det militära maktmedlet i nordvästra Ryssland efter det kalla kriget har spelat ut sin roll. Liberalerna hoppas istället på att de geoekonomiska möjligheterna i regionen skall öppna upp för ett förstärkt internationellt samarbete och fungera som en rysk portal mot en gradvis ökad integration in i de europeiska mellanstatliga institutionerna.¹⁰⁷

Den tredje skolan är globalisterna som driver de liberala tankarna ännu längre avseende de nordvästra delarna i Rysslands möjligheter att delta i internationellt samarbete. De hävdar att globalisering och regionalisering är en världsomfattande process som inte Ryssland kan undvika. Vidare ser de norra Europa som en plats där två tendenser är sammanflätade, å ena sidan är regionen föremål för en dialog mellan två globala aktörer, EU och Ryssland, å andra sidan en tendens mot att skapa en internationell region *Baltic Sea/Nordic area* där nordvästra Ryssland kan finna en egen tillhörighet. Globalisterna anser att Moskva skall undvika att trycka på suveränitetsrelaterade frågor mot regionerna och bejaka de externa initiativen.¹⁰⁸

Avseende den ryska officiella inställningen fortsätter Sergounin med att den ryska regeringen inledningsvis var avvaktande avseende ND, då de under tryck av realisterna i huvudsak såg de säkerhetspolitiska implikationerna med EU-utvidgningen. I augusti 1999 överlämnades en lista med 15 punkter som oroade Ryssland med anledning av EU-utvidgningen bland annat att de nya gränsområdena behövde utökad stöd från EU för att undvika det uppkomna socialekonomiska gapet mellan grannfolken. Efter ett tag insåg dock Moskva värdet av samarbete och gick EU till mötes. I oktober på det EU/ryska toppmötet i Helsingfors presenterade den ryske premiärministern Vladimir Putin den nya ryska strategin avseende samarbetet med EU, *the Medium Term Strategy for development of Relations Between the Russian Federation and the EU* varvid ND välkomnades som en viktig mötesplats för EU-ryskt samarbete.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Sergounin, 2002., s. 13.

¹⁰⁷ Ibid, s. 14-16.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid, s. 17.

Vidare i november 1999 på ND ministerkonferens uttryckte den ryske utrikesministern Igor Ivanov för första gången en rysk vision avseende projektet varvid han underströk att *"in the North of the continent, unique experience has been acquired in broad-scale equality-based interaction among states which have such unifying factors as geography, history, mutual desire to strengthen relations, (...). Our region should serve as example to convince all Europeans of the feasibility of ensuring security, stability and prosperity through meaningful and equal international co-operation."*¹¹⁰ Vidare beskrev Ivanov att *"the main objective of the Northern Dimension is to create a vast democratic space of co-operation which would exclude any dividing lines between states and discrimination of people (...)."*¹¹¹.

Han kritiserade även EU utvidgningen genom att lyfta fram den ryska synen på samarbetsbehoven med *"unconditional observance of human rights and rights of national minorities and the creation of most favourable conditions for contact between people. The latter is especially relevant in the context of the forthcoming expansion of the European Union designed to broaden the framework for multilateral contacts, rather than erode the progress that has been achieved so far."*¹¹² Dessutom markerade han en skillnad mellan den ryska synen och EU avseende det ekonomiska samarbetet och menade att EU:s intressesfär främst är inom energisektorn och att Ryssland prioriterar industriellt och vetenskapligt samarbete. Här påpekar Sergounin att Moskva är oroliga för en överbetoning av energisektorn vilket medföra att Ryssland betraktas som ett underutvecklat land som bara skall bidra med råvaror till världsmarknaden.¹¹³

Slutsatser

Med ovan beskrivning av hur ND som projekt igångsattes och trots att fokus för projektet mest handlat om Östersjösamarbetet och Kaliningrads framtida utveckling har framförallt den ryska inställningen även en bärighet mot Barentssamarbetet. Där Sergounin menar att BEAC har en lämpligare organisationsstruktur för framtida utmaningar än OSSE och NATO och vidare listar de fem utmaningarna som samarbetsprojekt mellan öst och väst har att överbrygga i relationen med Ryssland. Slutligen nämner han även de olika skolorna och strömningarna inom den ryska ledningen och eliten som påverkar mer eller mindre beroende på i vilka sammanhang och vad som för tillfället uppehåller sig på den säkerhetspolitiska agendan.

3.2.5 De norsk-ryska relationerna i början på 2000-talet

I tidigare nämnd rapport från 2002 avseende den nordliga dimensionen skriver *"Jakub M Godzimirski"*¹¹⁴, *Russian and Norwegian interests in the North: Parallels and Gaps*, om relationerna mellan Ryssland och Norge i början på 2000-talet.

Han pekar först på att Barentssamarbetet måste ses i en bredare geografisk, institutionell och organisatorisk kontext och att området och befolkningsunderlaget endast utgör 2,7 respektive 6,6 % av de direkt inblandade länderna. Vidare betonas

¹¹⁰ Sergounin, s. 17-18, med hänvisning till ryske utrikesministern Ivanov, 2000, s. 7.

¹¹¹ Ibid, s. 8.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid, s. 17-18.

¹¹⁴ Jakub M Godzimirski, från centret för Rysslandsstudier (NUPI) i Oslo.

den strukturella förändringen från de tidigare två tydliga maktblocken och fokus på militär och politisk kamp till dagens mångfald av olika aktörer på olika nivåer som har inverkan på utvecklingen i regionen. Han betonar de regionala aktörerna och utvecklingen av Barentssamarbetet från 1993 i syfte att främja regionalt samarbete för att lösa regionala problem och skapa gränsöverskridande förbindelser. Här visar han på en skillnad mellan de västra och östra delarna av samarbetet (läs Norge och Ryssland) och hur möjligheten att realisera beslut och maktfördelningen mellan regional och central makt är konstituerad. I västs fall fanns det en djupt rotad tradition och klara direktiv för ländernas maktindelning. I Rysslands fall var det mer oklart när Kirkenesdeklarationen signerades 1993 och samarbetet inleddes. Under Boris Jeltsins tid (1993-1999) utvecklades de regionala myndigheternas möjligheter till självstyre men har efter att Vladimir Putin kom till makten 2000 blivit starkt begränsade.¹¹⁵

Den här återgången kan exemplifieras med Putins förordning 849 (13 maj, 2000) där han utformade sju federala distrikt i vilka fem generaler och två civila utsågs till och gavs fullmakt åt att övervaka genomförandet av federala organs beslut i distrikten. Vidare att dessa regelbundet skulle rapportera om förhållandena till presidenten och vara beredda att medla mellan federala strukturer och allmänna myndigheter i distrikten.¹¹⁶

För att återgå till *Godzimirski* och Barentsregionen så pekar han på att Putins centraliseringsåtgärder syftade till att tygla de lokala ledarna och öka den centrala makten för att motverka risken för ytterligare sönderfall. Den här begränsande faktorn kan komma att få stor inverkan på samarbetet i de Nordvästra delarna (Barentsområdet) som dessutom är av största strategiska betydelse för Ryssland och hemvist för stora delar av deras militära förmåga. Vidare avseende de statliga aktörerna pekar han på att militärmakten i regionen tjänar statens intressen och inte de lokala myndigheter eller samhället och menar att de kan ses som "*agents of the states*" och att deras huvudsakliga uppgift är att försvara ländernas gränser. Det paradoxala är att Barentssamarbetet huvudmål är att bygga broar över samma gränser som militärmakten antas skydda. Det slutgiltiga, och under rådande omständigheter ganska orealistiska, målet med Barentssamarbetet verkar vara att skapa förutsättningar som kan jämföras med det som finns inom det nordiska samarbetet. Han fortsätter med att påpeka att det var stater och EU som konstituerade samarbetet 1993 och att de regionala aktörernas handlingsfrihet är begränsade av statliga lagar och att det är statens intressen som prioriteras och som dominerar agendan.¹¹⁷

Han exemplifierar med hur de statliga myndigheterna hanterat införandet av "Schengenavtalet"¹¹⁸ i regionen. Ett av huvudmålen i Barentssamarbetet är att underlätta gränsöverskridande kontakter som dessutom syftar till en ökad regional identifiering bland befolkningarna. Med avtalet och Norges samarbetsavtal med EU

¹¹⁵ Godzimirski, 2002, s. 82-84.

¹¹⁶ Verigin, 2002, s. 77.

¹¹⁷ Godzimirski, s. 84-86.

¹¹⁸ Schengenavtalet inkluderar tretton medlemsländer inom EU varav de tre nordiska länderna anslöt sig 1996 och de, tillsammans med Norge och Island som har undertecknat ett samarbetsavtal, deltar praktiskt från och med den 25 mars 2001. Vidare har det inneburit en bromsande effekt avseende de ryska gränsviseringarna som stadigt ökade från 1993 till 1999 men från 2000 har minskat något.
<http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/nordic-security/chapter%204/5.htm>

ökar det redan existerande gapet mellan öst och väst. *Godzimirski* bedömer att orsaken till att de nordiska länderna beslutat att bibehålla gränskontrollen mot Ryssland beror på det stora välfärds- och ekonomiska gapet. Vilket paradoxalt nog innebär att gapet som samarbetet syftade till att överbrygga har blivit det största hindret för att fördjupa och öppna upp samarbetet. En annan orsak till att de centrala ledningarna i Norden bibehåller och även stärker sin gränskontroll är att de praktiska prioriteringarna inom social-, utrikes- och ekonomisk politik är viktigare med EU än med Ryssland. Vidare beskrivs EU:s allt tydligare roll som en överstatlig aktör (även) i Barentssamarbetet och att man har flyttat fram positionerna. Där EU i och med Finlands och Sveriges medlemskap (1995) tillsammans med ett välutvecklat samarbete med Norge har förstärkt sitt inflytande i regionen.¹¹⁹

Specifikt avseende relationer mellan Ryssland och Norge i början på 2000-talet pekar *Godzimirski* på ländernas nationella intressen och i regionen. Där grunden från *Norwegian naval strategy* (Börresen 1993:219), som innebär att motverka krig i regionen, att säkra den egna suveräniteten och att bidra till en fredlig utveckling i världen står fast, exemplifierat med *Stortingsmelding no. 22* (1997-98) där motsvarande budskap för den norska utrikes och säkerhetspolitiken återges. Här markeras även behovet av att skydda norsk handlingsfrihet och möjlighet att motstå politiska eller militära påtryckningar. Vidare beskrivs EU, den transatlantiska länken (Nato) och relationen med Ryssland som Norges tre huvudsakliga förhållanden som har påverkan på deras nationella säkerhets och utrikespolitik. Här menar *Godzimirski* att Norge mer och mer har låtit sig influeras av EU, att Nato är den hårda säkerhetsgarantin vid ett förändrat världsläge och att relationen med Ryssland har övergått från att vara ett geopolitiskt hot till att snarare ses som en geoekonomisk faktor.¹²⁰

Vidare och med utgångspunkt från *Russian National Security Concept* (NSC 2000) beskrivs Rysslands nationella intressen som att förstärka demokratin, lag och ordning inom landet, landets suveränitet och territoriell integritet, okränkbarhet avseende den konstitutionella ordningen men även deltagande i internationellt samarbete baserat på partnerskapsprinciper. Vidare betonas och med erfarenheterna från den ekonomiska krisen i slutet på 1990-talet att ekonomiska reformer krävs. "*Russia's national interests may be assured only on the basis of sustainable economic development. Therefore Russia's national interests in economics are of key importance.*"¹²¹ Dessutom betonar han några viktiga angelägenheter som påverkar relationen i Barentsområdet. Bland annat Norges beslut att minska restriktionerna avseende militära aktiviteter i Finnmark och övning med utländska styrkor och etableringen av "*Globus II* radarn på Vardö 1998"¹²², som tolkas av den ryska sidan som en del av USA:s plan med ett nationellt missilförsvar (NMD). Vidare är det den norska

¹¹⁹ Godzimirski, s. 86.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid, s. 89.

¹²² Beslutet att etablera radarstationen blev godkänt i juni 1997 och den togs i drift 1998. Det är ett bilateralt projekt mellan Norge och USA. Avseende uppgifterna är det från norskt håll frågan om övervakning och lokalisering av satelliter mm i världsrymden samt för forskning och utveckling. Kritiken från fredsaktivister mm i Norge har varit kraftiga då den allmänna uppfattningen är att den kan komma att utnyttjas i enlighet med den ryska kritiken. Se vidare bl a:
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/fd/2000/pressem/010011-070017/dok-bn.html> och
<http://www.frednu.se/artikel110>

hållningen mot den ryska närvaron på Svalbard som uppfattas som försök att få bort ryssarna från området. Dessutom hur förvaltningen sker av de maritima resurserna i den norska ekonomiska zonen och som har definierats av Norge som *the Norwegian zone of responsibility* samt bristen på utveckling avseende den olösta gränskonflikten i området. En sista del som betonas är införandet av Schengenavtalet som gör det svårare för ryssar att besöka Norge.¹²³

Avseende de första problemområdena argumenterar Godzimirski för att de är kopplade till Norges deltagande i internationella samarbetsorganisationer (läs i första hand Nato och EU) och inte för att Norge beslutat detta mot något uppfattat hot, vilket kan beläggas med deras försvarsreform och en ökad demilitarisering av norra Norge, utan för att få deras allierade mer intresserade för Norge på ett nytt sätt (parallellen med Sverige och goda övningsmöjligheter i Norrbotten och uppfattning avseende Schengen är tydlig). Ett annat problemområde, enligt Godzimirski rör ländernas suveränitet och hanteringen av gränser (Svalbards status och gränsdragningarna till havs). Där även Norge i och med förbindelsen med Schengenavtalet har visat åt vilket håll man kan medge en uppluckring i suveränitetsanspråken. Ett tredje problemområde är av ren ekonomisk natur och orsakas av att ingen av länderna vill ge upp nuvarande eller framtida naturresurser i området. Härvid är en överenskommelse om delning av olika havsområden och även ansvarsdelning på exempelvis Svalbard svårt att nå. Han påpekar vidare att Ryssland efter 10 år av försvagning och ekonomisk kris fortfarande är en viktig faktor för Norges utrikes och säkerhetspolitik. Däremot i det omvända förhållandet är att Norge primärt endast en del i ett större sammanhang (främst Nato och EU) för Ryssland och deras relationer med väst. Dock har Norge, tack vare Rysslands nyorientering mot en mer ekonomisk utrikespolitik kommit att hamna på Ryssland intressekarta även som en geoekonomisk utmaning.¹²⁴

Även om Norge explicit inte prioriteras i den ryska utrikes- och säkerhetspolitiken, så är Barentsområdet och norra Europa enligt rapporten om Rysslands intressen i området, *The Council on Foreign and Defence Policy report on relations with Northern Europe* från februari 2001, ett tydligt tecken på områdets betydelse. Godzimirski menar att rapporten är tydlig på att relationerna mellan Ryssland och områdets stater är en del av ett bredare sammanhang (en funktion av relationen mellan Ryssland och EU/Nato) och att det är ett sekundärt område. Dock är Norge intressant som en Nato-medlem och som en utmanare avseende gas, olja och fiskerinäring. Dessutom som finansiär av olika miljöprojekt som inte den ryska staten kan eller vill hantera själv. Sverige och Finland är intressanta som EU medlemmar och som förespråkare för ett tätare ekonomiskt och politiskt samarbete mellan EU och Ryssland samt som potentiella Natomedlemmar, men de spelar en ganska begränsad ekonomisk och politisk roll för den ryska politiken. Det här innebär att Barentssamarbetet är ett väldigt ambitiöst projekt som hittills har en nästan ouppnåelig uppgift.¹²⁵

¹²³ Godzimirski, s. 88-91.

¹²⁴ Ibid, s. 91-92.

¹²⁵ Ibid, s. 93.

Både Ryssland och Norge har sina egna nationella intressen och prioriteringar. Vidare har situationen ändrats sedan 1993 när Barentssamarbetet bildades och förhoppningarna var stora om möjligheterna att på några år överbrygga skillnaderna mellan öst och väst. Idag (i början på 2000-talet) handlar Rysslands utrikespolitik mer om egenintressen och man har blivit en mer självsäker aktör och partner. Putins regim har tydligt indikerat att försvaret av landets territoriella integritet och en återcentralisering och utvecklingen av vad som skulle kunna kallas för en inhemsk politisk kultur är av högsta prioritet. Vilket kan innebära att utrymmet för internationellt samarbete har blivit mindre och dessutom verkar det som att Ryssland i sitt samarbete försöker orientera sig mot tyngre aktörer som EU.¹²⁶

I förordet till den norska översättningen av samma rapport uttrycker Geir Flikke från Rysslandscentret på NUPI att det subregionala samarbetet i Barentsregionen (likväl som med Östersjösamarbetet) gradvis har blivit avlöst av en starkare dialog mellan EU och Ryssland. Vidare att EU utvidgningen har inneburit att områden som efter 1991 varit präglade av omfattande regionalt samarbete nu har ingått i processen mot en integration i EU. Samtidigt har EU:s egna utrikespolitiska linje och samarbete med Ryssland utvecklats (jämför de bådas samarbetsstrategier från 1999, 2000).¹²⁷

Slutsatser

Tendensen är tydlig att Rysslands tidigare samarbetsbehov inom ramen för BEAC med bilaterala avtal med enskilda länder i norra Europa och med EU som en mer observerande medlem i Barentsrådet har förskjutits (kanske främst tack vare EU:s *Northern Dimension Action Plan* och Rysslands och EU:s samarbetsstrategier) till att tydligare hanteras mellan Moskva och Bryssel. En fråga som rimligen kan ställas är om det med automatik innebär att Barentssamarbetet har tjänat ut sin roll (som *Godzimirski* antyder) och som ur ett realistiskt perspektiv innebär en återgång till geopolitik mellan makthavare med stora land och resursdomäner? Eller är det möjligt så att de olika samarbetsformerna och strukturerna är kompletterande och förstärker den mer liberala synen på ökad interdependens och institutionalisering?

Exempel på det sistnämnda står att finna i *Andrej Fjodorov*¹²⁸ rapporten 2001 där det bland annat lyfts fram att det för den Ryska Federationen är av principiell vikt att *"bruke den omfattende samarbeidserfaring som er tilegnet i løpet av det siste tiåret til å utvikle sine relasjoner med landene i Nord-Europa, både bilateralt og innenfor rammene av EUs strategi for Russland."*¹²⁹ Vilket indikerar nytta av samarbetet från 1990-talets början och till 2000-talet och även behovet av såväl bilateralt som multilateralt samarbete. Vidare i rapporten finns argument för ökad interdependens eller åtminstone interaktion på olika nivåer. *"Vi har gode muligheter for å bruke hele spekteret av regionale og subregionale organisasjoner, der landene i Nord-Europa*

¹²⁶ Godzimirski, s. 93.

¹²⁷ Flikke, 2001, Förordet till Andrej Fjodorov et al 2001, Hva er Russlands interesser i Nord-Europa? Den Norske Atlanterhavskomiteen, Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr. 5-2001.
<http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/sp/2001/5-2001.htm>

¹²⁸ Andrej Fjodorov är född den 30 maj 1955. Han har examen från Moskva statsuniversitet och ryska UD:s aspirantskola. 1990-91 var han vice utrikesminister och 1991-93 var han rådgivare för den ryska federationens vicepresident. 1992 blev han medlem i Rådet för utrikes- och försvarspolitik och sedan 1998 blev han ledare för rådets politiska program. Vidare är han medlem av rådet för *Carnegie Foundation* i Moskva.

¹²⁹ Fjodorov, 2001, <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/sp/2001/5-2001.htm>

*og Russland er representert. Russland har et oppdatert avtaleverk med alle landene i Nord-Europa, et avtaleverk som tar hensyn til partenes gjensidige interesser.*¹³⁰

Vidare i rapporten och mer mot de rysk-norska relationerna varnar han för Natoutvidgningens påverkan och ifall USA skulle dra sig ur ”ABM-avtalen”¹³¹ och upprätta installationer i europeiska länder för sitt nationella antimissilförsvar vilket skulle innebära komplikationer i relationerna för exempelvis Norge. Vidare anser Fjodorov att det är viktigt för Ryssland i sina bilaterala förbindelser att förstå och ta hänsyn till de nordeuropeiska ländernas gemensamma linje inom EU:s utrikes- och säkerhetspolitiska ram. (Vilket kan förklara ett tätare ryskt samarbete direkt mot EU samt väcker frågan om hur man ser på Norge). Vidare betonas behovet av en utveckling av det praktiska samarbetet inom miljösäkerhet och då främst i Östersjö- och Barentsregionen. Härvid ligger det i Rysslands intresse att inom de närmsta åren ingå ett specialavtal med Norge avseende miljösäkerhet och förebyggande av ekologiska katastrofer vid oljeutvinning på kontinentalsockeln i Barentshav.¹³²

Avseende den regionala nivån och gränsområdena till Norge och Finland betonas vikten av relationerna över gränserna och att det krävs politiskt och ekonomiskt stöd från central nivå för att nå bland annat de infrastrukturella förutsättningarna. Här föreslås särskilda budgetanslag till Statsduman för finansiering av regioner som gränsar mot Nordeuropa. Han pratar vidare om vikten av egen bärkraft och exemplifierar med St. Petersburg som den mest attraktiva regionen för utländska investeringar. Dessutom vidgar han det traditionella samarbetsområdena med att betona vikten av att förbättra samarbetet i kampen mot internationell terrorism, aggressiv nationalism, organiserad brottslighet, smuggling, illegal immigration och ekonomisk brottslighet. I den avslutande punkten markeras att en ekonomisk utveckling av nordvästra Ryssland och landet som helhet endast kan uppnås genom gemensamma lösningar och en koordinering av ekonomiska, handelsmässiga och miljöskyddsrelaterad åtgärder.¹³³

Vidare pekar Fjodorov på Finlands historiska roll för utvecklingen av relationerna mellan Sovjetunionen och västvärlden. Vidare att dagens situation är annorlunda men att regionen har fortsatt betydelse på det ekonomiska planet och framförallt med anledning av att gränsen mellan länderna även utgör en gräns mellan Ryssland och EU. Dessutom att handelsomsättningen förvisso har ökat med Norge och Sverige de senaste tio åren men att det kan öka betydligt och att det krävs tydligare juridiska ramarna och förbättrad infrastruktur. Det viktigaste för Ryssland är att inte handelsutbytet främst handlar om leverans av energiresurser till industrin i Nordeuropa. Den kanske viktigaste uppgiften avseende transportsamarbetet är att bibehålla engagemang från Nordeuropa avseende den nordliga sjögående transportkorridoren mellan Norge och Ural som skulle skapa exklusiva ekonomiska utvecklingsmöjligheter.¹³⁴

¹³⁰ Fjodorov, <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/sp/2001/5-2001.htm>

¹³¹ ABM-avtalen (Anti ballistiska missiler) undertecknades 1972 mellan Sovjet och USA (ändrades 1974) och som begränsar ländernas anti-missilförsvar. 1999 ville USA förändra avtalet och ges möjlighet att utplacera ett begränsat nationellt missilförsvarssystem.

¹³² Fjodorov, 1.4 – 1.6. <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/sp/2001/5-2001.htm>

¹³³ Ibid, 1.7 – 1.9.

¹³⁴ Ibid, 2. Økonomisk samarbeid: perspektiver på fremtiden, 2.1 – 2.3.

Ur ett norskt perspektiv påpekas i *Nordic Security-Military Balance 2001-2002* att Barentssamarbetets mål är att integrera Ryssland i samarbete med väst och att det redan har varit en stor framgång i att skapa förtroende och säkerhetsförebyggande åtgärder. Vidare betonas behovet av att utveckla de grundläggande förutsättningarna för Västeuropas deltagande i att utveckla rysk handel och industri samt att de norska investerarna tar ansvar för utvecklingsprojekt i nordvästra Ryssland.¹³⁵

Ur ett regionalt ryskt perspektiv från Murmansk 2003 beskrivs att Barentssamarbetet i huvudsak är framgångsrikt inom de icke-kommersiella sektorerna och att samarbetet inom ekonomin främst handlar om att Norge bearbetar fisken och Finland skogen från Murmansk. Vidare att förändringarna som blivit följden av fler EU-medlemmar i regionen inte kommer att minska det gränsöverskridande samarbetet mellan de nordliga regionerna i Europa. Härvid framhålls att det är de många olika projekten och samarbetsformerna tillsammans med den speciella nordiska karaktären, med samarbete över gränser och strävan efter internationella relationer, som är de faktorer som kommer att möjliggöra en stor framgång med samarbetet framgent.¹³⁶

3.2.6 Norge och Ryssland gemensamma samarbetsdeklaration

Den 29 september 2000 skrev Norge och Ryssland en gemensam deklARATION där man i inledningen hänvisade till århundraden av fred, vänskap och goda relationer samt det geografiska och kulturella släktskapet. Vidare välkomnades de senaste årens framsteg och utvecklingen avseende ländernas bilaterala relationer och man såg fram emot att stärka dessa band som en viktig del i ett ökat samarbetsklimat mellan suveräna stater i Europa. Dessutom betonades vikten av deltagande i multilateralt samarbete i de norra delarna av Europa och i Arktis inom Barents-, Östersjö-, Arktisrådet och *the Northern Dimension of the European Union*¹³⁷ samt ländernas gemensamma vilja att stärka utvecklingen av dessa samarbetsystem.¹³⁸

Inledningen avslutas med grunden i deras förpliktelser som utgår ifrån FN stadgan, principer och normer från *The Istanbul Charter on European Security of 1999*¹³⁹ och övriga policy-dokument inom OSSE. Vidare utgår de ifrån statuterna inom Europarådet, *The NATO-russian Founding Act of 1997*¹⁴⁰ och grunderna enligt tidigare deklARATION mellan Norge och Ryssland från 1996.¹⁴¹

¹³⁵ Atlanterhavskomiteen 2002, *Nordic Security-Military Balance 2001-2002, The Barents Cooperation*, <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/nordic-security/chapter%203/2.htm>

¹³⁶ Sychenkova, 2003, <http://www.iiss.org/rprfree.php?scID=66>

¹³⁷ *The Northern Dimension* tillkännagavs 1997 som ett viktigt tema för EUs politik och utvecklades under 1998 till riktlinjer för genomförandet av den nordliga dimensionen. För att sedan på finskt initiativ utvecklas till *Northern Dimension Action Plan* under 1999 för att antas i juni 2000 som den första *Action Plan for the Northern Dimension in the external and cross-border policies of the European Union, 2001-2003*. http://europa.eu.int/comm/external_relations/north_dim/

¹³⁸ PolicydeklARATION mellan Norge och Ryssland 2000, <http://odin.dep.no/ud/english/topics/bilateral/032001-990361/dok-bn.html>,

¹³⁹ *Istanbul Charter on European Security of 1999*, OSSE:s reviderade stadgor från Istanbul Summit 1999, <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istachart99e.htm#Anchor-Operationa-52482>

¹⁴⁰ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, undertecknades den 27 maj 1997 i Paris av den ryska presidenten Boris Jeltsin och Bill Clinton tillsammans med ledarna för de 15 Natomedlemmarna. http://www.armscontrol.org/act/1997_05/jm.asp

¹⁴¹ PolicydeklARATION mellan Norge och Ryssland 2000, <http://odin.dep.no/ud/english/topics/bilateral/032001-990361/dok-bn.html>

Deklarationen undertecknades i Oslo den 29 september 2000 av Norges och Rysslands premiärministrar Jens Stoltenberg och Mikhail Kasyanov. Deklarationen var en sammanfattning av de olika ländernas gemensamma inställning och berörde de flesta samarbetsområden.

Avseende de politiska kontakterna mellan länderna konstaterades ett nära samarbete som stadigt utvecklats sedan Boris Jeltsins besök i Oslo 1996 och kung Harald och drottning Sonjas besök i Moskva 1998. Vidare har utbytet på högsta regeringsnivå och även mellan det norska stortinget och den ryska generalförsamlingen utvecklats men kan bli starkare. Parterna uttryckte även sin tillfredsställelse över utvecklingen med samarbetet på regional och lokal myndighetsnivå, vilket ökar förtroendet mellan befolkningarna och ger gemensam förståelse. Vidare betonades vikten av det traditionella samarbetet mellan länderna avseende Svalbard i enlighet med avtalet från 1920. Parterna ansåg att EU:s *Northern Dimension* är ett viktigt verktyg för att stärka grunden för säkerhet, stabilitet och praktiskt samarbete, genom att fokusera på problemlösningar mot hållbar ekonomi och social utveckling, miljöskydd, kampen mot organiserad brottslighet, smittsamma sjukdomar och andra åtgärder som kräver ett bredare regionalt samarbete. Avslutningsvis betonas att länderna aktivt söker efter konstruktivt samarbete inom den internationella strukturen där möjligheter ges att ytterligare fördjupa deras samarbete.¹⁴²

Avseende det industriella samarbetet är länderna överens om att alla nödvändiga åtgärder skall tas för att stötta lämpliga projekt och initiativ. De välkomnar den nuvarande positiva handeln mellan länderna. Norge välkomnar det ryska programmet för social och ekonomisk utveckling för den Ryska federationen 2010, som har antagits av den ryska regeringen, och att det kommer att stimulera ytterligare investeringar från norska företag i Ryssland. Vidare är Norges förhoppningar att Ryssland snart kommer att bli medlem i *World Trade Organization (WTO)*. Norge vill som ordförande i arbetsgruppen för Rysslands anslutning spela en central och aktiv roll i de ryska ansträngningarna och kunna bidra i förhandlingarna om ett inträde. Länderna vill underlätta fortsatt utveckling inom handel och industriellt samarbete genom lagstiftnings- och infrastrukturella åtgärder.¹⁴³

Inom energiområdet konstateras att Norge och Ryssland är två av Europas ledande energiproducenter och att gemensamma ansträngningar skall göras för att utöka samarbetet. Härvid är länderna intresserade av både bilateralt samarbete men även inom de internationella organisationerna. Avseende miljö och kärnkraftssäkerhet vill parterna fortsätta utvecklingen mot ett bredare miljösamarbete och där den långsiktiga övervakningen ges särskild hög prioritet. Parterna vill medverka till en positiv lösning och modernisering av Nickelfabriken i *Pechenganikel* och där den ekologiska situationen inte skall få negativ påverkan för lokalbefolkningen. Dessutom skall samarbetet avseende uttjänat uran och radioaktivt avfall utvidgas.¹⁴⁴

Vidare påvisades behovet av en snabb förhandlingslösning avseende det multilaterala kärnvapen- och miljö programmet *Multilateral Nuclear Environmental Programme in*

¹⁴² Policydeklaration mellan Norge och Ryssland 2000,
<http://odin.dep.no/ud/english/topics/bilateral/032001-990361/dok-bn.html>

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

the Russian Federation (MNEPR) och i sammanhanget betonades också vikten av att utveckla det trilaterala samarbetet *Arctic Military Environmental Cooperation (AMEC)* mellan Norge, Ryssland och USA. Dessutom fastställdes samarbetspolicy inom fiskerinäringen och ländernas gemensamma ansvar att till nytta för båda utveckla det bilaterala samarbetet i syfte att säkra försörjningen av befolkningen.¹⁴⁵

Avseende den olösta gränsdragningen i Barentshav deklarerades att ländernas regeringar var överens om vikten av att utveckla diskussionerna och nå en lösning. Vidare hänvisades till genomförda förhandlingar i Oslo den 6 september 2000 och att en process mellan länderna startade redan 1998 för att utarbeta gemensamma metoder för samstämmiga geodetiska data. Vilka skall utgöra grunden för små, balanserade steg mot en överenskommelse och där parterna i kommande samtal skall närma sig en lösning på gränsdragningsproblematiken med ett brett perspektiv och härvid ta hänsyn till olika aspekter, bland annat fiskerinäringen och samarbetet inom petroleum sektorn. Nästa förhandlingssamtal skall hållas i Moskva i slutet på året.¹⁴⁶

Andra områden som policydokumentet behandlade var förstärkt samarbete inom räddnings- och säkerhetsfrågor till sjöss (där olyckan med ubåten *Kursk* tjänade som exempel), polis och rättsväsende (där kampen mot den organiserad brottslighet och ett fördjupat gränssamarbete betonades samt ett fortsatt norskt stöd till ryska fångelser). Vidare skall samarbetet inom den militära sektorn utvecklas med möjligheter till försvarssamverkan, långsiktig planering, regelbundna kontakter, dessutom skall de årliga samtalen mellan ländernas högkvarter och högsta försvarsmyndigheter återinföras. Vidare var målsättningen att komma fram till en gemensam handlingsplan avseende norsk-ryskt försvarssamarbete. Avslutningsvis stadgades även ett utvecklat samarbete mellan länderna inom hälso-, utbildnings-, kultur-, och forskningsfrågor.¹⁴⁷

3.2.7 Sammanfattande slutsatser för perioden i början på 2000-talet

Generellt kan perioden karaktäriseras av en dubbelbottnad situation efter att Vladimir Putin och hans administration tagit över i Ryssland. Där Ryssland å ena sidan visade en återgång till centralstyre och gjorde utspel som tolkades vara förnyade stormaktsambitioner, men å andra sidan så bejakade Ryssland fortfarande ett bredare internationellt samarbete framförallt inom FN, OSSE men där successivt även EU och Nato växte fram som en accepterad aktör och institution. Avseende Barentssamarbetet hamnade det mer i marginalen och deras roll som fönster mellan Ryssland och EU var inte lika viktig längre. Tidigare katalysator funktion hade ersatts med att BEAR var en (mjuk) delkomponent i det europeiska säkerhetsmaskineriet och som sådan mer hade ett regionalt ansvar. Varvid deras tidigare integrerande kraft mellan parterna Ryssland och EU kom att utvecklas till att nu sträva efter att integrera alla tänkbara organisationer och initiativ med bäring på norra Europa.

Politiskt innebar förändringarna i Ryssland i slutet på 1990-talet, med bland annat det förnyade kriget i Tjetjenien, den akuta ekonomiska krisen och Putins reformarbete (som från väst uppfattades som en återgång och ett ökat centralstyre) att början på

¹⁴⁵ Policydeklaration mellan Norge och Ryssland 2000,
<http://odin.dep.no/ud/english/topics/bilateral/032001-990361/dok-bn.html>

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

2000-talet kom att präglas av en större osäkerhet om vilken väg Ryssland skulle ta. Dock var relationerna mellan Ryssland och Norge i Barentssamarbetet fortsatt stabilt och där rimligen Norges roll som medlem i Nato och WTO och deras arbete för att underlätta Rysslands relationer och arbetet mot ett ryskt WTO medlemskap bidrog på ett positivt sätt. Vidare präglades länderna av stor vilja till samförstånd som tydliggjordes med den bilaterala samarbetsdeklarationen i september 2000 inom alla intresseområden inklusive gränsdragningsproblematiken.

I början på 2000-talet var definitivt Barentsregionen (som de flesta påtalar) säkerhetspolitiskt marginaliserad i Europa. Ett sätt att se på saken är att även om spänningarna mellan de stora aktörerna mellan öst och väst kom och gick, var samarbetsengagemanget i norra Europa det goda exemplet som ingöt förhoppningar om en ökad integration. Där vidare ett ständigt ökade intresse för att delta i samarbetet i BEAC från observatörsstater och andra intressenter var tydligt. Vilket i början på 2000-talet även kom att innefatta ett utbyte mellan Barentsrådet, Östersjörådet och det Arktiska rådet samt ett utvidgat parlamentariskt utbyte. På det regionala planet hade också samarbetet vuxit till att nu innefatta tretton län (fylken, oblaster) från de ursprungliga sju, varav tre av de tillkommande var ryska, vilket nu innebar att alla gränsregioner i Nordeuropa var knutet till antingen Barents- eller Östersjösamarbetet.

Militärt är regionen säkerhetspolitiskt stabilare än någonsin med ett utbyte mellan de stora aktörerna (staterna) inom PFP och även ett utvecklat samarbete mellan USA/Nato och Ryssland som totalt sett är fruktbar. Dessutom har det på den lokala nivån, mellan Norge och Ryssland, tagits initiativ till utvecklat samarbete och diskussioner om gemensam planering inom flera områden. Fortfarande är det den ryska Nordflottan och den geopolitiska traditionen som utgör grunden för regionens militärstrategiska läge. Norge har från USA tagit emot och installerar världens kraftfullaste radar (Globus II) i Nordnorge (för vetenskapligt syfte men som kan användas i ett offensivt anti-missilförsvar in över Ryssland), vilket uppfattas som hotande i öst. Dock är en balanserande faktor att Norges försvarsmakt kraftigt reduceras, i likhet med flera andra stater i Europa. Vidare har Ryssland fått plats vid förhandlingsborden med USA och Nato samt EU i en mängd olika sammanhang och sätter inte lika stor press på de mindre nationerna som tidigare, utan för diskussionerna mer direkt mot de större aktörerna.

Ekonomiskt har finansieringen av projekt ytterligare formaliserats för stöd till de nordvästra delarna av Ryssland främst genom EU:s försorg (TACIS, Interreg, ND Action plan, NEFCO m fl). Varvid Barentsrådet med sin unika konstruktion kan ses som sammanhållande för regionens alla initiativ och som dessutom har uppföljning på vad som faktiskt i praktiken genomförs. Avseende ekonomiskt investeringar eller stöd till de ryska delarna i regionen prioriteras det inte speciellt högt från den ryska administrationen utan i någon mening har ansvaret förskjutits till EU och Nordeuropa.

Perioden 1993-1999 har inneburit en dramatisk ökning av de utländska investeringarna med en generell fördubbling mellan 1998 och 1999, dock utgör investeringarna bara någon procent av det totala mot Ryssland. Avseende regionens

utrikeshandel (1990-1999) har även exporten ökat lika dramatiskt (främst råvaror) men dessutom har även importen ökat något (främst mat och kläder).¹⁴⁸

Specifikt avseende *Gråzonen* och gränskonflikten mellan länderna fick den i och med ländernas bilaterala samarbetsavtal förnyad aktualitet 2000 där förhandlingar mot en geodetiskt accepterad lösning skulle framförhandlas. Dock har dessa förhandlingar fram till idag 2005 inte kommit fram till någon lösning och trots att det enligt bedömare finns ungefär 40 miljarder fat i området (varav tolv miljarder ligger i den omtvistade delen) har båda länderna valt att inte driva på för en lösning. Varvid frågan tillsammans med andra presumtiva konfliktområden som Svalbard får stå tillbaka för en mer enig samarbetstanke för ökad integration i regionen.

4. Diskussion

4.1 Inledande koppling till problemformuleringen

Undersökningen syftade till att beskriva Barentsregionens utveckling från början av 1990-talet till början på 2000-talet ur ett norskt säkerhetspolitiskt perspektiv och då explicit kopplat mot deras relationer med Ryssland. Härvid var min utgångspunkt huruvida Barentssamarbetet i BEAR kan ses som en framgångsfaktor och det är i den kontexten och då underförstått som en framgångsfaktor för ökad stabilitet i området som följande diskussion skall värderas.

Vidare kopplat till teorierna om interdependens och internationell institutionalisering inom liberalismen är frågan om det går att påvisa att BEAR, utifrån samarbetets huvudsakliga syfte att verka inom den ekonomiska och sociala sektorn och hantera *Low Politics* (i någon mening mjuka säkerhetsfrågor), även kan anses ha påverkan på de mer renodlade utrikessäkerhetspolitiska frågorna och vara en bidragande orsak till en ökad stabilitet mellan staterna i regionen och explicit Norge och Ryssland.

4.2 Norges och Rysslands uppfattning om BEAR i början på 1990-talet

För att göra en jämförelse mellan länderna i början på 1990-talet med bäring mot Barentssamarbetet vill jag inleda med en metaforliknande betraktelse över förhållandet mellan Norge och Ryssland efter Sovjetunionens fall.

Ponera att frun frågar om du vill följa med på bio och du svarar ja, vem är det då som har den största viljan? Visar det sig sedan att hon är villig att betala för biljetterna, underlättar det då ditt beslut? När ni sedan kommer fram till bion på kvällen (eller när det nu blir) och hon säger att ni skall betala lika, förändrar det då situationen?

Förutsättningarna mellan Norge och det ”nya” Ryssland kunde nog inte vara mer olika än vad de var (asymmetrin inom ekonomin och välfärdsgapet mellan länderna kanske var det tydligaste exemplen) och det förefaller inte speciellt ologiskt att Ryssland såg positivt på det norska initiativet om ett utvecklat Barentssamarbete. Kjell Goldmann visar på att det alltid finns en asymmetri i ett förhållande (B är mer

¹⁴⁸ Uppgifterna tagna ur EU Kommissionen, INCO-copernicus: *White Sea report*, WP 3, 4. Investments.
<http://nwpi.krc.karelia.ru/whitesea/>

beroende av relationen med A än vad A är beroende av relationen med B) och i Norge-Rysslands fall skall det sättas i samband med på vilket sätt (ekonomi, välfärd) och med vilken grund (tidigare omvänt förhållande) det kan uppfattas och i förlängningen har betydelse för stabiliteten och maktstrukturen i området.¹⁴⁹

En tidig indikator för att den ryska vägen mot väst låg öppen, var Gorbatsjovs reformering mot marknadsekonomi och pluralism 1990 (som en rysk konsekvens av murens fall 1989 och/eller det politiska och ekonomiska kaos som följde) vilket fortfarande får anses ha sin giltighet. Denna underlättande faktor och Norges omedelbara ekonomiska respons får, tillsammans med ländernas tidigare handelstraditioner och utbyte mellan befolkningarna i norr, anses som en bra grogrund för att skapa ömsesidig förståelse. Jag har redan i mina frågeställningar antytt, vilket även har framkommit i undersökningen (Holst 1993 med flera), om en medveten norsk ”samarbets- och stabilitetsstrategi”¹⁵⁰ i syfte att skapa stabilitet i området och dessutom med en långsiktighet av såväl mjuka som hårda säkerhetsskäl. Initiativtagaren till Barentssamarbetet, Johan Jörgen Holst, uttryckte det som *den langsomme revolusjons vei* efter norskt mönster mot ett *Regionenes Europa*, vilket tydligt indikerar både tidsperspektiv och inriktning. En annan sak med strategier är timing, det vill säga när man skall göra vad för att nå bästa resultat och här kan Norges initiativ till att utnyttja rådande omständigheter både snabbt och balanserat ses som en framgångsfaktor i sig. Utgångspunkten politiskt var antagligen, tillsammans med Norges egna värderingar och målsättningar, även Gorbatsjovs tal i Murmansk 1987 och en allmän vilja att stabilisera regionen samt en strävan (även om jag inte fått det fullt bekräftat) mot en utvidgning av det nordiska samarbetet (NR, NMR) med sina 40-åriga erfarenheter till att även inkludera nordvästra Ryssland.

Nästa steg i diskussionen är varför aktörerna och explicit Norge och Ryssland verkar ha anammat initiativet med BEAR så unisont. Tidens tand kan ses som det första skälet och förutom de stora förändringarna i Europa, var definitivt Östersjörådets tillkomst året innan (1992) en påverkande faktor. Vidare underlättade det nordiska förarbetet inom Nordiska rådet och med Nordkalottkommittén från 1967 den unika flernivåkonstruktionen som blev resultatet. Kozyrev uttryckte det självklara i att det var Rysslands nationella intressen som drev dem in i samarbetet och på samma sätt var det i första rummet naturligtvis även Norges nationella intressen som var deras drivkraft. Här kan skillnaderna mellan länderna påvisas inom ramen för vad som var deras nationella intressen och förde dem mot samarbetet. Där Norge å sin sida med erfarenheterna från att tidigare ha balanserat mellan större hot nu kunde se mer långsiktigt mot andra risker och hot i området. Ryssland å sin sida hade en akut ekonomisk och social situation i hela landet som rent politiskt var synnerligen

¹⁴⁹ Som en anmärkning kan redan här svårigheterna med en jämförelse mellan länderna konstateras (där jag menar att en extrem ojämnavikt påverkar rationaliteten) vilket bör beaktas när man reagerar på enskilda händelser eller utspel och tar det för in-teckning på att relationer mellan länder förändras.

¹⁵⁰ Enligt Carl-Einar Stålvandt skulle Sverre Jervell ligga till grund för den norska strategin, vilket jag inte funnit tydliga belägg för i min undersökning. Dock skrev Jervell i mitten på 1980-talet att Norden kunde välja mellan två huvudstrategier, antingen ett fristående Skandinavien (neutralitet, kärnvapenfri zon) eller att stärka de politiska kopplingarna till EU och att det sistnämnda borde väljas. Varvid Norden gradvis skulle knyta sig närmare väst-europa för att undvika att bli klämd mellan supermakterna. Jervell Sverre 1987, *Spillet om Norskehavet*, s. 133-134.

svårhanterlig och där en smidig och säkerhetspolitiskt ofarlig lösning i norra Europa välkomnades.

Vidare visade Norge tidigt sina regionala ambitioner när de två nordligaste Fylkena gavs en fjärdedel av det omedelbara ekonomiska stödet till Ryssland 1991 (dvs innan Barentssamarbetet konstituerats) för att lokalt utveckla stödet till de nordvästra delarna av Ryssland i syfte att nå ett gränsöverskridande samarbete i regionen. Motsvarande prioritet har inte Ryssland under 1990-talet givit regionen. Vilket å ena sidan kan peka på att andra områden i landet hade en mer akut situation eller politisk prioritet och att de nordvästra delarna (med kalkylerat stöd från Västeuropa) sågs som en av de stabilare regionerna i landet. En orsak som underlättade den positiva och förhoppningsfulla inledningen av samarbetet var rimligen att utrikessäkerhetspolitik lämnades utanför och att prioriteten låg på den sociala och ekonomiska utvecklingen. Vidare kan avsaknaden av norskt och ryskt agerande avseende Svalbardsfrågan och gränsdragningsproblematiken vara ett tecken på att ingen av länderna ville förorsaka friktioner.

De generella principerna för samarbetet i BEAR var att det regionala rådet skulle vara drivkraften från idé till genomförande. Vidare att ministerrådet i BEAC skulle konfirmera projekt med en långsiktighet och få till områdesspecifika förhandlingar mellan olika centrala myndigheter som skulle leda fram till såväl multi- som bilaterala avtal. En kritik som samarbetet har fått under 1990-talet (av bland annat Kjölberg) är det begränsade antalet bilaterala avtal som tecknats mellan Norge och Ryssland, förutom de årliga *Gråzone-avtalen*, vilka dessutom främst har handlat om samarbete vid olyckor och katastrofer. Orsaker till det är sannolikt, ur ett norskt perspektiv, att landets försiktiga hållning och de tidigare sovjetiska påtryckningarna avseende bilaterala avtal fortfarande skapade en återhållsamhet. Vidare var det viktigare gentemot strategin att binda EU närmare Norge, framförallt inför ett eget eventuellt medlemskap och för att på sikt utnyttja fler multilaterala lösningar och ett bredare ansvarstagande i relationen med Ryssland.

4.3 Norges och Rysslands uppfattning om BEAR i början på 2000-talet

Barentssamarbetet har successivt utvecklats och vuxit de tio första åren och samtidigt som kritik finns mot vad samarbetet har åstadkommit och vilken roll samarbetet har, så är den regionala uppfattningen i huvudsak positiv. På det centrala planet har förändringarna i och med Putins era, som av västvärlden uppfattats innebära ett ökat centralstyre och med stormaktsambitioner, inte haft direkt påverkan på regionen och förändrat Barentssamarbetet. En trolig orsak till det är den entydiga ryska viljan om ekonomisk återhämtning och där Ryssland svårligen kan se någon annan väg än mot en utvecklad marknadsekonomi och ett utökat samarbete med i första hand Europa men även USA.

Skillnaderna mellan länderna avseende BEAR är snarast vilken roll samarbetet spelar eller än mer precist hur forumet skall utnyttjas för vidare bi- eller multilaterala avtal för regionen. Norge har fortsatt att driva på för ökat samarbete och utveckling i regionen och har konsekvent sett fördelarna med att öka antalet institutioner och interaktioner i norra Europa. Ryssland å sin sida har skiftat fokus mot ett utökat samarbete med EU (deras partnerskapsavtal i slutet på 1990-talet och

samarbetsstrategier i början på 2000-talet) och även ett ökat samarbete när det gäller de hårda säkerhetsfrågorna med USA och Nato (där kampen mot terrorismen efter den 11 september 2001 har underlättat). I det sammanhanget har Norges roll (förutom att de är Natomedlemmar) under 2000-talet tonats ned och där fokus mellan länderna har varit inom de ekonomiska frågorna (ryskt WTO-medlemskap, utvinning av naturresurser och kanske främst den norska finansieringen av olika projekt i nordvästra Ryssland). Härvid är ländernas förutsättningar fortfarande diametralt olika men den gemensamma strävan inom Barentssamarbetets sociala och regionala ambition har fortsatt. Ett viktigt steg i formaliseringen av de norsk-ryska relationerna är deras bilaterala samarbetsavtal, som även har väckt gränsproblematikfrågan en aning utan att för den skull ha bråttom till en slutlig lösning. Härvid kan ses ett mönster i att länderna (och kanske främst Norge) undviker de hårda säkerhetsfrågorna till förmån för ett utvecklat samarbete. Varvid även kritiken från Ryssland har varit modest avseende Norges hantering av de ryska bosättningarna på Svalbard, inställning till militära installationer och multinationella övningar i norra Norge eller den uppfattade bristen på ömsesidighet i handelsförbindelserna.

Huruvida Schengenavtalet har försämrat samarbetet i regionen och de ryska möjligheterna till gränsöverskridande kan diskuteras och här kan det utvecklade samarbetet mellan Norge och Ryssland avseende gränskontroll och polisiär verksamhet ge en mer nyanserad bild i området. En orsak till den ökade gränskontrollen skall ses i ljuset av att det 1992, det vill säga innan Barentssamarbetet, var en stor och i många stycken okontrollerad trafik över gränserna. I och med BEAR förbättrades dessa förhållanden från 1993 och även antalet viseringar minskade under det norsk-ryska ansvaret. Successivt ökade sedan antalet viseringar men även problemen och nådde en kulmen mellan 1998-1999, vilket i och med att Norge slöt sig till Schengen innebar en stabilisering och ökad kontroll från 2000-2001 vid gränserna. Snarare har det på regional nivå uppfattats som ett vidmakthållet brett utbyte än att Schengenavtalet reellt sett inneburit begränsningar. Att Norge i början av 2000-talet tydligare, med exempelvis Schengen men även med samarbete inom en mängd andra områden, har närmat sig EU utgör egentligen inte en skillnad mellan länderna utan det gäller även i stor utsträckning för Ryssland.

4.4 Skillnaderna mellan perioderna

Inledningsvis är det svårt att beskriva skillnader mellan två perioder (i början av 1990-talet med Sovjetunionens fall och läget tio år senare) och som snarare har inneburit en successiv utveckling av en region, en samarbetsstruktur och primärt två länders förhållanden till varandra. Ett problem är vad som är orsak och vad som är verkan. Ett annat är att det som har hänt kan ha olika orsaker, men att sia om vad som hade hänt med en annan utveckling tenderar till att bli en ointressant spekulering.

Skillnaderna man kan påvisa och som varit min operationella strävan är hur länderna har sett på Barentssamarbetet och hur det har påverkat deras bilaterala förhållande samt vilken påverkan BEAR i sig har haft för utvecklingen. Här beskrivs av vissa (Godzmirski, Kjölberg med flera) att 1990-talets optimism om att snabbt kunna utjämna de sociala skillnaderna i regionen har ersatts av en större pessimism under 2000-talet. Vilket skulle bevisas med Putins åtstramning och mer frostiga relationer

mellan öst och väst generellt, men även med påverkan på Barentsregionen. Här är det viktigt att se på den långsiktighet som Norge med sin stabiliserings- och samarbetsstrategi *den langsomme revolusjonens vei* lade grunden för redan på 1980-talet och deras ambition om att knyta regionen till ett mer multinationellt ansvar vilket enligt min empiri inte har avstannat eller avbrutits.

En stor skillnad är att EU:s inledande observatörsskap i BEAR har utvecklats mot ett större ansvarstagande för regionen (rimligen har Sveriges och Finlands anslutning och Norges samarbetsavtal med EU en stor påverkan). Dessutom som ett led eller konsekvens av EU-utvidgningen men även en ökad aktualitet över de globala problemen i nordvästra Ryssland har EU kraftigt kommit att sträva efter förbättrade relationer med Ryssland. Vilket i sin tur har inneburit att den norsk-ryska tonvikten på samarbetet ifrån de inledande stegen med Stoltenberg och Kozyrev, där vikten av att Norge och Ryssland som kuststater tog ett särskilt ansvar, har förskjutits en aning. Dock kan deras samfälliga samarbetsavtal från 2000, vilket inkluderar de flesta områden och som präglas av en ömsesidig respekt och nytta, påvisa att länderna fortfarande har ett särskilt förhållande till varandra och då inte bara på lokal och regional nivå. Ett tydligt exempel på förhållandet är vilka frågor som man har valt att driva (ryskt medlemskap i WTO, förbättrad infrastruktur och energifrågor) och vilka man gärna bordlägger (lösning av gränsdragningarna i Barentshav, Globus II radarn). Dessutom kan Svalbardsproblematiken sägas ha övergått från att vara en sovjetisk bricka i det globala spelet under det kalla kriget, för att sätta press på Norge för ökad återhållsamhet inom Nato, till att vara mer accepterad än någonsin enligt statuterna från *Svalbard Treaty* 1920.

En annan skillnad mellan perioderna är den stora politiska osäkerheten i området i början på 1990-talet, som i och med att Putin tillträdde 1999-2000, i och för sig globalt sett har uppfattats som en återgång i deras transformering, men även innebar en ökad politisk stabilitet i Ryssland och även en tydligare vision med samarbetet västerut. Här är det rimligt att ha en viss respekt för EU och Natoutvidgningarnas påverkan och den korta tid som faktiskt har gått sedan reformeringen inleddes. En annan skillnad som undersökningen om än inte tydligt men ändå tangerar, är vilka säkerhetsfrågor och organisationer som är de bärande för framtidens stabilitet. Här har med utvecklingen i norra Europa med Arktis-, Barents-, Östersjö och Nordiska ministerrådet de tidigare mer givna svaren från 1990 talet och tidigare, om att säkerhetsfrågor hanterades bäst av organisationer som Nato för Västeuropa och OSSE som en rysk möjlighet, börjat ifrågasättas. Uppfattningarna på 2000-talet om att reformera och utveckla Nato med flera är tydliga och EU som säkerhetskonstruktör är allmänt ansedd, men även BEAR har vuxit fram som en organisationsform som är bättre konstruerad för att möta de framtida utmaningarna (se Sergounin 2002).

Ekonomiskt skiljer sig inte perioderna åt ur ett operationalistiskt perspektiv, utan snarare kan man se att utvecklingen fortfarande har samma hjärtefrågor från de olika aktörerna. Kritik finns fortfarande på att Ryssland inte själva prioriterar finansiering i deras nordvästra delar tillräckligt mycket. Ett initiativ som fått ett visst genomslag är krav på finansiering från båda parter vid projekt i regionen. Vidare trycker Norge politiskt på de egna företagen för fler investeringar i de ryska republikerna, vilket kan ses som att det finns ett minskat intresse. Dock har generellt större finansieringar skett till de ryska delarna i regionen i och med EU:s utvidgade initiativ. Dessutom har

även de ryska regionerna ökat det ekonomiska transregionala utbytet, men där fortfarande skillnaderna är så stora att den lilla ökningen inte kan ses som en klar tendens.

4.5 Hur kan Barentssamarbetet ses som en framgångsfaktor

Inledningsvis som en förklaring utifrån liberalismens teoribildning, där jag har valt att se det ur ett ömsesidigt beroende (interdependens) men även argumentera för organisationers ökade institutionalisering och dess inverkan, vill jag peka på grunden för Barentssamarbetet. Att regionen med sitt karga klimat har speciella förutsättningar och redan i grunden har ett perifert förhållande till sina centrala statsledningar är tydligt, vilket även utgör en gynnsam förutsättning för en ökad regionalisering. Det var därför möjligt, framförallt när de direkt utrikessäkerhetspolitiska frågorna lämnades utanför samarbetet, att konstituera ett samarbete såväl horisontellt mellan stater och regioner som vertikalt från central till lokal nivå. Redan i den unika konstruktionen (där utbytet mellan befolkningarna dessutom hade en historisk tradition och en språklig närhet) skapades grunden för inte bara en organisatorisk ambition till gränsöverskridande samarbete, i syfte att öka interaktionen, utan även en form för institutionalisering både horisontellt och vertikalt. Härvid kunde även en accepterad mellanstatlig uppföljning i regionen mellan stater och inom sammanslutningen (vilket för att återkoppla till de institutionella liberalisterna är vitalt) successivt utvecklas.

Vidare skapade organisationen i sig, med sin ambition om att det regionala rådet skulle vara drivkraften, både formella och informella uppföranderegler och ett förhållandevis konkurrensfritt klimat, vilket kan sägas motverka en mellanstatlig anarki. Uppfattningen man får när man synar ministermötena i BEAC är att få frågor tenderar till att falla mellan stolarna och att alla parter strävar efter att dra sitt strå till stacken. Dessutom en god egenkontroll på respektive nivå som också innefattar ett ansvar gentemot såväl högre som lägre nivå. Avseende direkt finansiering och sekretariat inom BEAR har den frågan väckts av olika röster för att öka organisationens effektivitet, men jag är inte övertygad om den effekten, utan ser snarare värdet i att hantera dessa delar i förlängningen av samarbetet i bi- och multilaterala sammanhang. En orsak till det är att BEAR sannolikt utvecklas bäst och har störst trovärdighet om den undviker risken för att organisationen utvecklas till en ny internationell makthavare och kan fortsätta att vara ett verktyg för kontroll, samordning och uppföljning. Dock har EU i dess nuvarande form och som en icke utpräglad säkerhetspolitisk aktör övertagit delar av ansvaret i och med bland annat den Nordliga Dimensionens handlingsplaner. Det kan innebära, även om EU:s fokus mer handlar om St Petersburg och Kaliningrad-området, att BEAR:s roll marginaliseras ytterligare.

Den viktigaste framgångsfaktorn hittills med BEAR för regionens stabilitet var sannolikt att det startade upp i samma tidsperiod och kan upplevas som en konsekvens av händelseutvecklingen i och med Sovjetunionens fall, vilket kunde möjliggöra nytt fokus för alla aktörer i regionen. Varvid såväl myndighetspersoner som allmänheten i den nya situationen fick ett verktyg om än outvecklat sådant att ha förtroende för. Konstruktionen i sig som möjliggör ett *bottom-up* perspektiv med såväl naturfolkens behov som de lokala företagens intressen har en möjlighet och en

väg in i det större samarbetet. Dessutom med en *topp-down* uppföljning på den centrala nivån och med ett mellanstatligt samarbete som inte behöver ta lika stor hänsyn till utrikessäkerhetspolitiken som andra organisationer.

En annan viktig faktor var att EU-kommissionen deltog från början och att samarbetet var öppet för alla, vilket har påverkat utvecklingen mot ett bredare forum. Vidare, som nämnts tidigare, att regionen inte verkar vara lika känslig för de stora globala svängningarna och motsättningarna mellan de tidigare stormakterna eller som ett forum för Ryssland att markera kritik mot EU eller annan aktör. Den ryske utrikesministern Primakov 1996 och hans utspel om minoriteternas situation i baltikum är väl en av de få direkta hårda och säkerhetspolitiska frågor som väckts på BEAC:s ministermöten.

Det som avslutningsvis talar för att organisationen och då kanske främst som en subregional och mellanstatlig funktion har varit en framgångsfaktor, är mångfalden av olika typer av projekt med och den ökade interaktionen. BEAR har konstituerats och utvecklats till ett forum mellan en mängd olika aktörer och inom en mängd olika områden, vilket sannolikt och framförallt på längre sikt har stor påverkan på de internationella relationerna mellan staterna i regionen.

Ur ett realistiskt perspektiv är det rimligt att ifrågasätta vikten av detta samarbete ur ett *High Politics* perspektiv och hävda att det är de geopolitiska grunderna som råder (likt det som Sergouinin menar har hävdats av de traditionella ryska realisterna i början på 2000-talet) och att de militära maktmedlen har ersatts av de ekonomiska med samma syfte att trycka tillbaka Ryssland. Vidare är det sannolikt så att om man väger BEAR mot övriga globala händelser under tidsperioden, har de haft en större direkt inverkan på att förutsättningarna har förändrats. Dock ur ett regionalt perspektiv och med ambitionen att förädla utbytet genom de ökade mänskliga kontakterna på lokal nivå, som är mer och mer påtagligt mellan länderna inom utbildnings-, ungdoms- och kulturella frågor med flera, är det troligt att BEAR har spelet en utomordentligt viktig roll. Ett exempel på ett konfliktdämpande projekt är den rysk-norska broschyren från 2004 (som förvisso inte varit föremål för denna studie), men som på ett informativt sätt beskriver BEAR:s gränsöverskridande möjligheter i regionen.

Vidare kritik att rikta mot BEAR är hur solid den är och hurvida den överlever en utveckling mot mer kallhamrade suveränitetsfrågor och en ökad konfliktnivå i regionen. Det enkla svaret, som i ärlighetens namn har varit mycket av motorn i relationerna i Barentsområdet, stavas ekonomi och i Rysslands fall brist på ordnad sådan. Härvid kan argumentationen, när bränslet finansiering och alla stödprojekt inte är lika självklara längre, leda fram till mer aggressiva relationer. En slutsats härvidlag är att de ekonomiska insatserna för nordvästra Ryssland under en lång tid framöver kommer att vara avgörande för hur integrerad regionen är och tillåts bli. En annan del i det resonemanget, åter ur ett realistisk geopolitiskt perspektiv, är frågan om hur stödet och finansiering framgent kommer att hanteras från EU och Norden och med vilka vinstintressen för egen skull. Vidare även hur långt EU vill gå i sitt närmande till Ryssland och, troligtvis innan vi sett svaret på den frågan, hur långt de nordvästra delarna av Ryssland tillåts gå i sitt närmande till Norge och EU.

4.6 Avslutande slutsatser med återkoppling till mina frågeställningar

Har samarbetet i Barents Euro-Arctic Region, BEAR, från 1990-talets början och fram 2000-talets början påverkat och/eller förändrat Norges och Rysslands bilaterala relationer och har det även haft inverkan på den olösta gränskonflikten mellan länderna?

Avseende uppsatsens övergripande frågeställning, är det svårt att lämna ett entydigt svar. Visst har relationerna generellt sett utvecklats och ett ökat samförstånd har, trots de stora välfärdskillnaderna i regionen, vuxit fram på lokal och regional nivå. Vidare har trycket från regional nivå sannolikt även påverkat regeringsnivån och det samfällda bilaterala samarbetsavtalet från 2000 mellan länderna är mer omfattande än någonsin tidigare. Dessutom är kopplingen mellan ländernas bilaterala avtal och de samfällda dokumenten i BEAC tydliga vilket indikerar på att Barentssamarbetet har och har haft betydelse. Dock har samarbetet i BEAR sannolikt inte inneburit att länderna har kommit närmare en lösning avseende gränskonflikten, utan snarare skjuts den frågan framåt med en politisk medvetenhet om att inte skapa friktioner och med mer artiga än konstruktiva förhandlingar. En mer liberal uppfattning i ärendet är att samarbetet och kanske främst formerna för BEAR har inneburit att gränsfrågan inte längre uppfattas som lika viktig för parterna och att dessutom friktioner rent generellt bättre kan hanteras med BEAR än utan.

Har samarbetet i BEAR påverkat och/eller förändrat den säkerhetspolitiska stabiliteten och maktstrukturen i området eller har den globala säkerhetspolitiska situationen varit den avgörande faktorn?

Definitivt har samarbetet påverkat stabiliteten till det positiva, men att det i sin tur skulle vara orsak till en förändrad säkerhetspolitisk maktstruktur i området har inte under denna förhållandevis korta tidsperiod kunnat påvisas. Här har den globala situationen och främst utvecklingen inom Ryssland, men även hur de har hanterat sina internationella relationer på det globala planet varit den mest avgörande faktorn. En annan mer aktiv orsak till stabiliteten är sannolikt att EU och Nato i någon mening vågade flytta fram positionerna och fortfarande är villiga att göra det österut. Här är antagligen den intressanta frågan vad som händer när EU inte har samma expansionistiska ambition längre, eller av annan orsak blir mer återhållsam. Vidare är det för tidigt att se vilken inverkan tillkomsten av BEAR men även övriga internationella aktörer med inverkan på området har fått och kan komma att få.

Finns det även indikatorer för att *Svalbard Treaty* och *EU:s Schengenavtal* och *Northern Dimension Action Plan* haft någon avgörande påverkan på den säkerhetspolitiska utvecklingen i Barentsregionen?

Avseende *Svalbard Treaty* har avtalet efter det kalla kriget snarare stärkt sin position som stabiliserande faktor i området och är inte längre föremål för ryska försök till att idka påtryckningar mot Norge. Härvid är det norska större hänsynstagandet på Spetsbergen mot den ryska bosättningen och ett generellt utvecklat polisiärt samarbete mellan länderna en av nycklarna där BEAR har haft en inverkan. Avseende Schengenavtalet och Norges anslutning från 2001 i samarbetet har det tolkats från rysk sida att Norge har visat åt vilket håll man är beredd att ge vika för en viss del av sin suveränitet, men kritiken får inte stöd regionalt där Schengenavtalets isolationistiska effekt kan anses överdriven. Den nordliga dimension och EU:s handlingsplaner för norra Europa som kom igång i början på 2000-talet, på finskt initiativ, har inneburit en ökad finansiering och aktualitet för områdets behov i början

på 2000-talet. Dock inryms även Arktis- och Östersjösamarbetet i projektet, varvid St Petersburg och Kaliningrad-området har högre prioritet, vilket medför att det ännu inte kan anses ha övertagit någon roll för BEAR i regionen. Sammanfattningsvis innebär nog såväl de olika råden som sammanflätas i regionen tillsammans med EU:s initiativ och fortsatt samarbete med Ryssland vara nyckel till en positiv utveckling för regionen. Dessutom tror jag inte att det är fruktbart att avfärda de liberala strömningarna och initiativen och sätta sin tilltro till att det är de stora aktörerna som dikterar villkoren, utan snarare är det hur de olika nivåerna kan interagera och hur man kan balansera en ökad regionalisering som är framgångsfaktorer.

Vilka belägg finns för en norsk interaktionsstrategi generellt och/eller för regionen och i sådant fall har den förändrats över tiden?

Jag är ganska säker på att Sverre Jervell och Johan Jörgen Holsts ambition i slutet på 1980-talet om en stabilitets- och samarbetsstrategi. Vidare att den desutom låg till grund för Barentssamarbetet, enligt Holsts egen utsaga, och syftade till att stabilisera regionen. Dock är det vanskligt att påstå strategins förträfflighet, då asymmetrin mellan regionens olika landsdelar fortfarande är så stor att beroendeställningen överväger det fria valet till ett utökat samarbete. Vidare kan en anpassning skönjas avseende såväl Norges som Rysslands strävan att utnyttja varandra i olika sammanhang där de inte själva har position eller mandat. Norge har återkommande strävat efter att vara en samtalslänk mellan Ryssland och Nato samt i andra västorienterade sammanhang (exempelvis WTO) och Ryssland ser nog gärna att Norge, trots att vissa uttalanden har pekat på motsatsen, inte blir fullgod medlem i EU. Att strategin skulle ha förändrats i och med anslutningen till Schengenavtalet har jag inte funnit belägg för utan snarare står den *langsomme revolusjons vei* till ett *regionenes Europa* ganska fast.

Vilka är framtidens större utmaningar i regionen efter undersökt tidsperiod?

Den här frågan kan besvaras både länge och väl och jag tycker att uppsatsen har belyst många av de utmaningar som står framtiden bi. Härvid lämnar jag till läsaren att själv fundera på de viktigaste stegen som behöver tas. Dock förefaller en sak vara uppenbar för mig och det är att vidareutveckla samarbeten mot en mer långsiktig och hållbar utveckling i regionen och där jakten på naturtillgångarna måste balanseras. Här tror jag att BEAR har en viktig roll att fylla genom att skapa ett regionalt tryck mot de centrala aktörerna och besluten utan att för den skull äventyra en lagom nationell struktur, vilket antagligen är enklare i teorin än i praktiken.

4.7 Avslutande ord

Knappt femton år efter att Sovjetunionen föll och tolv år efter att Barentssamarbetet på norskt initiativ hade initierats har utvecklingen mellan Ryssland och EU lett fram till en lovande samarbetsordning. Vilket bekräftades vid mötet i maj 2003 då EU och Ryssland var överens om att ytterligare förstärka det strategiska partnerskapet. *"They agreed to reinforce co-operation with a view to creating four EU/Russia Common Space, in the long term and within the framework of existing Partnership an Co-operation Agreement (PCA), on the basis of common values and shared interests."*¹⁵¹

¹⁵¹ EU/Russia: The four "Common Spaces", Memo 103, Brussels 18 march 2005
http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/memo05_103.htm

De fyra områdena var Ekonomi och miljö, Frihet-Säkerhet-Rättvisa, Utrikessäkerhet inklusive krishantering och ickespridningsfrågor samt Forskning och utbildning med kulturella aspekter. Vidare finns förhoppningarna att samarbetsamtalen i Moskva den 10 maj 2005 kommer att anta ett omfattande antal olika vägval som utvecklar de fyra gemensamma områdena, vilka i sin tur kan formas till gemensamma målsättningar som sätter agendan för det fortsatta samarbetet.¹⁵²

I morgontidningen den 11 maj 2005 stod att läsa att ”Ryssland och EU undertecknade igår en viktig överenskommelse om utökat samarbete på fyra skilda områden. Parterna nådde dock ingen överenskommelse i nyckelfrågan om förenklade visumprocedurer mellan Ryssland och EU. (...) EU:s utvidgning förra året, då bland annat tre före detta sovjetrepubliker blev medlemmar, har skapat oro i Moskva kring säkerhets- och handelsfrågor.”¹⁵³ I och med Kirkenesdeklarationen, den 11 januari 1993, sjuöppades samarbetet i BEAR mellan Nordens länder, den Ryska Federationen och EU-kommissionen. Drygt tolv år senare finns det fog för att tro att varken Norge eller Norden är bortkopplat från framtida diskussioner inom IR och explicit mellan Ryssland och EU, eller att Ryssland för den skull kommer att ta en diametralt motsatt utvecklingsväg med en återgång till ett förnytt kallt krig. Däremot är det sannolikt så att BEAR både behövs och behöver tas på ett större allvar i framtiden för att möta de mer ekologiska, ekonomiska och sociala utmaningarna samt för att säkra en bättre tillvaro för kommande generationer.

5. Litteratur och källor

Litteratur

Dellenbrant Jan Åke och Olsson Mats-Olov, *The Barents Region: Security and Economic Development in the European North*, Grafikerna i Kungälv AB, Göteborg, 1994

Godzmirski Jakub in *The Swedish Initiative of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension*, Lassinantti Gunnar och Truedson Lars (red), *Report 3: Focal Point North-West Russia, The Future of the Barents Euro-Arctic Region and the Northern Dimension*, The Swedish Initiative of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension, Luleå, 2002.

Goldmann Kjell, *Det internationella systemet*, omtryckt utgåva från originalet Aldus/Bonniers 1978, Stockholm, 1982

Groth Östen, *Nordkalotten: Konung Faravids Land*, Tidens förlag, Stockholm 1994

Holst Johan Jörgen, Norska Kgl UD, Nr. 1/93 - April 1993, *Barentsregionen, Et Regionaliseringsprosjekt i det nordligaste Europa*, Norska UD, Oslo 1993

¹⁵² EU/Russia: The four ”Common Spaces”, Memo 103, Brussels 18 march 2005

http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/memo05_103.htm

¹⁵³ Svenska dagbladet 2005, (Joanna Kurosz, TT) den 11 maj 2005, s. 18.

Jacksson Robert and Sörensen George, *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 1999

Jervell Sverre, *Spillet om Norskehavet*, Tiden Norsk Forlag, Oslo, 1987

Keohane Robert, Wallander Celeste and Haftendorn Helga, *Imperfect Union: Security Institutions over Time and Space*, Oxford University Press, Oxford, 1999

Kjölberg Anders, *Norges Utenrikspolitikk* (2. utgave) Torbjörn L. Knutsen, Gunnar Sørbo, Svein Gjerdåker (red.), Cappelen Akademisk Forlag as, Oslo, 1997

Kozyrev Andrej i Stokke O S, Tunander O, *The Barents Region*, SAGE Publications Ltd, London, 1994

Ulfstein Geir, *The Svalbard Treaty, From Terra Nullius to Norwegian Sovereignty*, HS Trykk a.s, Oslo, 1995

Sergounin Alexander in *The Swedish Initiative of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension*, Lassinantti Gunnar och Truedson Lars (red), *Report 3: Focal Point North-West Russia, The Future of the Barents Euro-Arctic Region and the Northern Dimension*, The Swedish Initiative of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension, Luleå, 2002

Smirnov Anatolij, *Murmansk-korridoren, Det russiske-norske samarbeidet i Barentsregionen*, Dorpat, 1998

Stoltenberg Thorvald i Stokke O S, Tunander O, *The Barents Region*, SAGE Publications Ltd, London, 1994

Verigin Sergei in *The Swedish Initiative of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension*, Lassinantti Gunnar och Truedson Lars (red), *Report 3: Focal Point North-West Russia, The Future of the Barents Euro-Arctic Region and the Northern Dimension*, The Swedish Initiative of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension, Luleå, 2002

Källor på Internet

BEAR

Kirkenes Declaration 1993

http://www.beac.st/ upl/doc/459_doc_KirkenesDeclaration.doc

Tromsø kommunikén 1994

http://www.beac.st/ upl/doc/499_doc_Tromsø%20communique_1994_e.doc

Rovaniemi kommunikén 1995

http://www.beac.st/ upl/doc/497_doc_Rovaniemi%20communique_1995_e.doc

Oulu Kommunikén 2000

http://www.beac.st/ upl/doc/525_doc_Oulu%20Joint%20Communique%202000.doc

Murmansk kommunikén, 14-15 mars 2001.

http://www.beac.st/ upl/doc/487_doc_Murmansk%20communique_e.doc

Barents Summit Declaration, 11 januari 2003.

http://www.beac.st/ upl/doc/462_doc_BarentsSummitDeclaration.doc

Umeå kommunikén, 2-3 oktober 2003.

http://www.beac.st/upl/doc/568_doc_Joint%20Communiqué%20eng.doc

ÖVRIGA

Atlantterhavskomiteen, Fjodorov et al 2001, (Flikke) *1 Nord-Europa: en situasjonsbeskrivelse*

<http://www.atlantterhavskomiteen.no/publikasjoner/sp/2001/5-2001.htm>

Atlantterhavskomiteen, *Norsk sikkerhetspolitikk med NATO gjennom 50 år*

<http://www.atlantterhavskomiteen.no/publikasjoner/andre/50aar/2a.htm>

Atlantterhavskomiteen, 2002, *Nordic Security-Military Balance 2001-2002, The Barents Cooperation*

<http://www.atlantterhavskomiteen.no/publikasjoner/nordic-security/chapter%203/2.htm>

The Espoo (EIA) Convention, <http://www.unece.org/env/eia/>

EU-Kommisjonen, INCO-copernicus: *White Sea report, WP 3, 4. Investments.*

<http://nwpi.krc.karelia.ru/whitesea/>

EU/Russia: *The four "Common Spaces"*, Memo 103, Brussels 18 march 2005

http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/memo05_103.htm

European Union, *The Northern Dimension*

http://europa.eu.int/comm/external_relations/north_dim/

Founding Act on Mutual Relations, *Cooperation and Security between NATO and the Russia*

http://www.armscontrol.org/act/1997_05/jm.asp

Globalsecurity, *Phase two – The ground operation – October-November 1999,*

<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya2-5.htm>

Murmansk Oblast Administration, Sychenkova Elena 2003, Expert, Committee for Foreign Economic

Relations, <http://www.iiss.org/rfpfree.php?scID=66>

NATO, *NATO Handbook Ch 15: The Wider Institutional Framework for security.*

<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb150202.htm>

Nordiska ministerrådet, Murmansk-rapporten (Manninen, 1998)

<http://www.norden.org/nr/2-6-7-rapp/sk/murmanskrap.htm>

Nordiska ministerrådet, parlamentarikerkonferensen i Alta 8 april, 1999.

http://www.norden.org/alta/taler/peter_angelsen.htm

Nordkalottrådet. <http://www.nordkalottradet.nu/nkr/nkr.htm>

Norska folk og forsvar, *Sikkerhetspolitisk kalender 1900-2002*

<http://www.folkogforsvar.no/Materiell/Leksikon/6624/6625>

Norska UD, MOU 2000 mellom Norge och Ryssland

<http://odin.dep.no/ud/engelsk/p10002187/032001-990363/dok-bn.html>,

Norska UD, Odelstingsproposisjonen (Ot prp) nr.5 (2002-2003)

<http://odin.dep.no/ud/norsk/dok/regpubl/otprp/032001-050004/hov002-bu.html>

Norska UD, Policydeklaration mellom Norge och Ryssland 2000

<http://odin.dep.no/ud/english/topics/bilateral/032001-990361/dok-bn.html>,

Norska UD, Pressmeddelande

<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/fd/2000/pressem/010011-070017/dok-bn.html>

OSCE, *Istanbul Charter on European Security of 1999*

<http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istachart99e.htm#Anchor-Operationa-52482>

Redogörelse till riksdagen 1999/2000:NR 1

<http://www.riksdagen.se/debatt/9900/forslag/NR1/NR100007.ASP>

United Nations, *Agenda 21, UNCED held in Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992*

<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

Källor Tidningar

Svenska dagbladet 2005, (Joanna Kurosz, TT) den 11 maj 2005

Abstract

The Barents Euro-Arctic Region Cooperation - A Way to Success?

A strategic analysis of the Barents region in the first decade after the collapse of the Soviet Union from a Norwegian point of view

This research paper analyses the development of International Relations (IR) in the Barents region after the collapse of the Soviet Union, from the beginning of the 1990s to the first years of the twenty-first century, and mainly from a Norwegian point of view.

The basis of the study is to look into the first decade of development of the Barents Euro-Arctic Region Cooperation, which in many ways was a unique structure when it was constituted at the beginning of 1993 from an initiative of the Norwegian Government. Moreover, the focus of this study is on how the cooperation, of which the objectives are mainly in the economical, ecological and social sectors, has affected the relations and explicitly the harder security aspects between Norway and Russia. Furthermore, using a theoretical perspective of the liberalism school, my aim of this study is to throw some light on how the cooperation can be a supplementary reason (to the more traditional and realistic point of views) for the explanation of the situation in the region.

The study starts with the purpose of getting a greater understanding of the main actors and to give a fairly comprehensive background of the development in the area before the period of research. Thereafter, the aim is to consider some of the differences between the Norwegian and Russian approaches to the cooperation in BEAR at the beginning of the 1990s and reach some feasible conclusions. Furthermore, in doing the same, examine the situation approximately a decade later. I wish to obtain some qualitative comparisons of the countries and the periods and hopefully be able to identify some of the causal relationships.

The results of the study show that the situation in the Barents region and explicitly between Norway and Russia has steadily changed during the past decade. Nonetheless, it is difficult to tell why. However, the traditional geopolitical context of the region emphasises the lack of military threats and therefore puts the region on the margin of important matters, which is not quite the entire truth of the situation. The BEAR initiative from 1993 and the constitution of a multilateral cooperation organisation in both a vertical and a horizontal structure, made it possible to handle both a bottom-up and a top-down perspective of issues. This in itself has had a stabilizing effect in the area, as the Foreign Minister of Russia Mr Kozyrev in 1994 put it. Furthermore, this makes it more likely for a better possibility than before, to handle the future security issues and also achieve better equality in the region; such as in the ambition of reducing the welfare gap between Russia and the other parts of Europe.

As a follow up to this brief study of the situation in the high north of Europe, it would be interesting to look into the possibility of using the framework of the BEAR cooperation and do research into the possibility of using it in some other region (why not the Balkans?). In this matter, maybe some of my conclusions or perspectives could contribute and give background to other researchers' work in the future?

Key words: Barents region, BEAR, BEAC, Northern Dimension, Norway and Russia